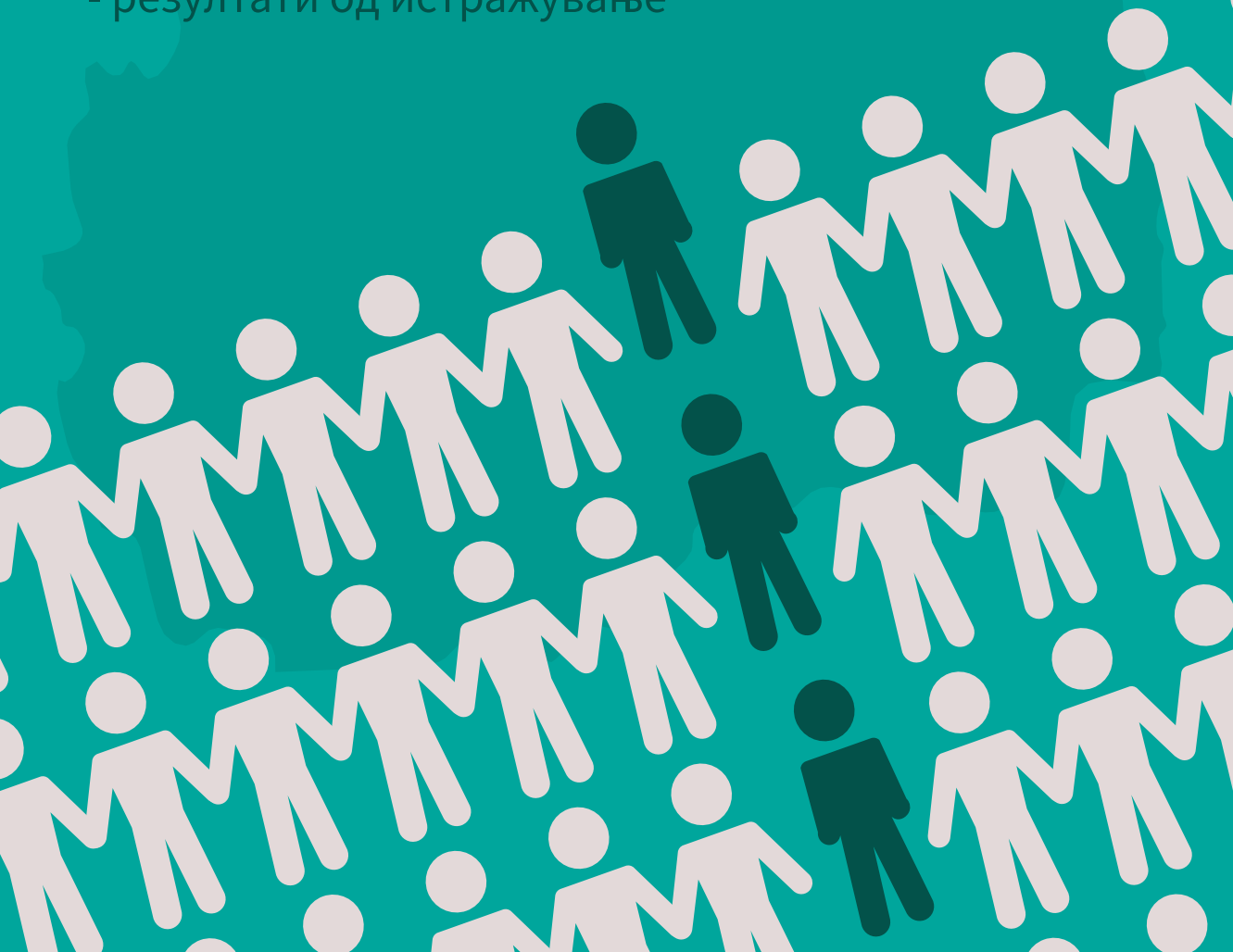

USAID
ОД АМЕРИКАНСКИОТ НАРОД

ПРОЦЕНКА НА ОБЛАСТИ РАНЛИВИ НА КОРУПЦИЈА НА ЛОКАЛНО НИВО

- резултати од истражување

Издавач:

Асоцијација за демократски иницијативи (АДИ)

Автори на анализата:

Ристо Карајков

Марија Димитровска

Ангелина Мицкоска

Лектура: Габриела Петроска

Дизајн и печатење: МОВЕО ДОО Скопје

Тираж: 100 копии

Оваа публикација е подготвена од Асоцијацијата за демократска иницијатива (АДИ) во рамки на Проектот за граѓанско учество со поддршка на американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД). Мислењата изразени во оваа публикација им припаѓаат на авторите и не ги изразуваат ставовите на Агенцијата на САД за меѓународен развој или на Владата на Соединетите Американски Држави.

ПРОЦЕНКА НА ОБЛАСТИ РАНЛИВИ НА КОРУПЦИЈА НА ЛОКАЛНО НИВО

- резултати од истражување

Гостивар, ноември 2020

Содржина

1. Вовед	6
2. Методолошка рамка на истражувањето	7
2.1. Опис на истражувачкиот проблем.....	7
2.2. Методи и техники за реализација на истражувањето	8
3. Презентација на резултати од истражување	9
3.1 Корупција во Северна Македонија - проблеми и предизвици	9
3.1.1. Корупција на локално ниво во Северна Македонија	12
3.2. Примена на антикорупциската рамка - современи состојби	13
4. Резултати од емпириско истражување.....	17
4.1. Клучни наоди.....	19
4.1.1. Дали мислите дека корупцијата е зголемена или намалена во споредба со периодот пред 10 години?	20
4.1.2. Колку е зголемена корупцијата?.....	22
4.1.3. Фактори кои се причина за корупцијата	23
4.1.4. Причини за непријавување на корупција	26
4.1.5. Дали на некој ваш познат му било побарано мито во изминатата година за да заврши работа во некоја институција?	28
4.1.6. Од која институција му е побарано мито?	30
4.1.7. Дали тој познат дал мито?	32
4.1.8. Дали вам ви било побарано мито во изминатата година за да завршите работа во некоја институција?	33
4.1.9. Од која институција ви е побарано мито?	35
4.1.10. Раширеност на корупција по области	36
4.1.11. Колку мислите дека барањето мито е раширено помеѓу луѓето што имаат некоја моќ/надлежност над граѓанинот?	38
4.1.12. Дали знаете каде да пријавите корупција?	40
4.1.13. Дали имате некој познат кој пријавил корупција во изминатата година?.....	41
4.1.14. Кој може да придонесе во борбата против корупцијата?.....	42
5. Заклучок	44
Библиографија	45
Анекс 1. Листа на соговорници	47
Анекс 2. Прашалник за истражување корупција на локално ниво	49

1. Вовед

Корупцијата ја еродира довербата, ја ослабува демократијата, го успорува економскиот развој и ја засилува нееднаквоста, сиромаштијата, општествените поделби и негативните последици по животната средина. Корупцијата може да има различни форми, при што заедничко за сите е што го нарушуваат функционирањето на системите и ја еродираат довербата во институциите. Борбата со корупцијата е единствено можна во услови кога го разбираме начинот на кој корупцијата функционира и системите и праксите што ја овозможуваат.

Република Северна Македонија со години и децении одбива одлучно да се соочи со овој проблем, и покрај многуте анализи и истражувања кои покажуваат дека токму корупцијата претставува релевантна пречка за воспоставување на систем на владеење на правото и фактор што ја еродира довербата во институциите. Справувањето со проблемот на корупцијата не подразбира само поседување на политичка волја, туку и разбирање на феноменот во дадена средина, како и многуте мотивации и манифестации на корупцијата. Токму поради оваа причина, истражувањата на корупцијата претставуваат незаменлив дел од процесот на дизајнирање решенија за овој

Во рамките на овој извештај, сумирани се резултатите од истражувањето за проценка на ранливи области и перцепции за корупција на локално ниво. Истражувањето е реализирано во рамките на Проектот на УСАИД за граѓанско учество. Проектот за граѓанско учество (ПГУ) е петгодишна програма финансирана од УСАИД, којашто работи на исполнување на две цели: (1) зајакнување на конструктивниот ангажман од граѓанските организации (ГО) за политики и прашања од јавен интерес; и (2) зголемен и одржлив младински ангажман во јавниот живот во Република Северна Македонија. ПГУ е спроведуван од Ист Вест Менаџмент Институт од Њујорк (САД), во партнерство со три локални ГО: Фондација за Интернет и Општество „Метаморфозис“, Здружението Асоцијација за демократска иницијатива (АДИ) и Националниот младински совет на Македонија (НМСМ).

Целта на истражувањето е проценка на области ранливи на корупција на локално ниво во пет целни општини во Република Северна Македонија - Гостивар, Битола, Кавадарци, Куманово и Штип. Истражувачкиот процес вклучуваше анализа на релевантната правна рамка и релевантни истражувања и анализи; интервјуа со релевантни чинители и анкета на репрезентативен број граѓани од целните општини.

Релевантните наоди и други информации за истражувањето се презентирани во четири поглавја во рамките на овој Извештај. Во првиот дел е претставена методолошката рамка на истражувањето. Во вториот дел се презентираат наодите од десет истражувањето, додека во третиот дел се разгледуваат резултатите од анализата на примарните податоци собрани по пат на анкета со граѓани и интервјуа со релевантни чинители. Четвртиот дел ги содржи заклучните согледувања. Деталниот преглед на резултатите од квантитативната анализа на податоци е сместен во статистички анекс, како дополнување на електронската верзија од овој извештај.

2. Методолошка рамка на истражувањето

2.1. Опис на истражувачкиот проблем

Корупцијата претставува форма на девијација присутна во секое општество. Дефинирана како нечесно и измамничко поведение од лица на позиција на моќ, кое обично вклучува и поткуп, корупцијата го нарушува нормативниот поредок и го поткопува демократскиот и економскиот развој на една држава. Станува збор за динамична појава која има многу форми и се поврзува со различни историски, психолошки, економски, правни, политички, социолошки и други фактори. Корупцијата е перзистентен проблем во С. Македонија, особено изразен низ турбулентните децении од воспоставувањето на системот на демократски плурализам и пазарна економија до денес. Особено последната деценија, корупцијата во С. Македонија претставува еден од најголемите предизвици за воспоставување на владеењето на правото. Повеќе меѓународни организации во своите извештаи за државата укажуваат на сериозноста на проблемот и слабиот напредок во справувањето со корупцијата. Во поглед на ова прашање, С. Македонија назадува на рангирањето на Индексот за перцепција на корупцијата на Транспаренси интернешенал и во 2019 е пласирана на 106. место, што бележи пад за 13 места од 93. место и претставува најнизок ранг меѓу државите од регионот.

Во отсуство на системи за хоризонтална отчетност и функционални механизми за примена на законите, се создаваат услови за развој на култура на корупција. Во вакви системи, медиумите и граѓанското општество често се соочуваат со директни или индиректни притисоци во поглед на известувањето за корупцијата, што дополнително придонесува за продлабочување на проблемот. Истражувањето на корупцијата претставува предизвик, бидејќи станува збор за феномен што е лесно да се насети, но е тешко систематски да се истражува. Корупцијата е проблем што истовремено претставува предизвик и мотивација за истражувачите при дефинирањето на научни методи за анализа на комплексни феномени.

Корупцијата може да се одвива на различни нивоа. Една од основните дистинкции во овој поглед е онаа на висока корупција (што се однесува на коруптивни практики во процесите на носење закони и политики) и административна (ситна) корупција (која ги вклучува носителите на јавни функции и јавноста). Независно од видот, корупцијата има погубно влијание врз владеењето на правото, го поткопува пристапот до јавните услуги и влијае врз довербата во институциите на системот. Како таква, корупцијата го попречува економскиот и општествениот развој, особено во релативно „младите“ демократии.

Корупцијата претставува комплексно дело каде не секогаш е лесно да се разликува виновникот и жртвата, особено поради повеќедимензионалноста на односите - во многу случаи двете страни вклучени во коруптивното дејство имаат корист, додека жртвата во овој случај е пошироката заедница / општеството. Дополнително, востановените културни практики на давање подароци како форма на мито¹ ги замаглуваат разликите помеѓу она што е дозволено и она што е забрането.

Еден пристап во истражувањето на корупцијата е анализа на податоците од полициски и судски извештаи, пристап што долго време бил доминантен во истражувањата на корупцијата. Сепак, овој пристап се смета за недоволен да ги илустрира сите манифестации на проблемот и покажува

¹ Определено како: влијание врз поведението или одлуките на друго лице, преку нудење на пари, материјални средства или услуги во замена за остварување на одреден посакуван исход. Корупцијата вклучува нудење, давање и/или примање мито, но претставува поширок концепт, кој се однесува на секој вид незаконско поведение кое има за цел остварување на добивка преку незаконски средства.

дисторзирана или искривена слика на корупцијата, во смисла на тоа дека преку него може да се открие само колку е еден систем подготвен да се справува со корупцијата, но ни оддалеку не може да обезбедат сознанија за зачестеноста и видовите корупција во едно општество. Во насока на надминување на оваа дисторзираност, за истражување на корупцијата се воведени нови методи, кои вклучуваат интервјуа со лица кои биле жртви или вклучени во коруптивни постапки, набљудување, интервјуа и анкети на јавно мислење. Уште еден метод кој се користи е анализа на „траги на корупцијата“, односно собирање и анализа на податоци од масовни медиуми. Изборот на методите зависи од целта на истражувањето и аспектот од кој се анализира истражувачкиот проблем. Специфичноста на феноменот, неговите различни манифестации во различни средини и системи подразбираат и различен пристап кон истражувањето на корупцијата. Во дефинирањето на рамката на истражувањето изборот на методи и техники е воден од целите и контекстот на истражувањето.

Во овој контекст, истражувањето беше насочено кон проценка на ранливи области подложни на корупција во пет општини: Гостивар, Битола, Кавадарци, Куманово и Штип. Проценката на ризиците од корупција се користи како превентивна алатка за идентификување на факторите на ризик и ризиците по однос на корупцијата и интегритетот во јавниот сектор, односно како алатка за подобрување на управувањето со конкретна јавна институција, сектор, проект или процес. Главниот предизвик за реализација на истражување на ова ниво во С. Македонија најпрво е генералниот недостиг на податоци за корупција и поконкретно, недостигот на податоци на локално ниво. Вториот предизвик се однесува на подготвеноста на локалните чинители за соработка во рамки на истражувањето, имајќи предвид дека се работи за проблем кој има импликации за сите страни вклучени во коруптивниот однос.

2.2. Методи и техники за реализација на истражувањето

За успешна реализација на целите на истражувањето како неопходна се наметна потребата од комбинација на различни истражувачки методи и техники. Имајќи ги предвид предизвиците за истражувачкиот процес (недостиг од податоци на локално ниво, недостиг од прелиминарни истражувања на локално ниво) беше применета комбинација од квалитативни и квантитативни методи на истражување. Истражувањето е од експлоративен тип, што значи дека треба да обезбеди прелиминарни сознанија за истражувачкиот феномен. Во насока на обезбедување податоци за реализација на истражувањето, првата фаза од истражувачкиот процес беше фокусирана на преглед на релевантни документи кои можат да обезбедат сознанија за видовите корупција, сферите од ризик за корупција, фреквенцијата и видовите корупција на локално ниво. Ова вклучуваше анализа на законската рамка за антикорупција, преглед на релевантни извештаи за корупција на локално, национално ниво од страна на домашни и меѓународни институции. Ограничувања постојат во однос на тоа дека овој метод се врши само врз достапната документација, но и поради тоа што неговата успешност зависи од тоа како и од кого таа документација е презентирана, како е чувана и каков е нејзиниот квалитет.

Втората фаза од истражувањето се однесуваше на добивање податоци од клучни соговорници - експерти, претставници на локални институции, претставници од бизнис заедницата, претставници од граѓански организации кои се вклучени во активности за идентификување и борба против корупцијата. За потребите на истражувањето беа реализирани вкупно 26 интервјуа со клучни соговорници (списокот е достапен во Анекс 1, на крајот од овој Извештај).

Информациите од клучните соговорници беа добиени по пат на полуструктурирани интервјуа, техника во квалитативните истражувачки методи што е особено погодна за експлоративни истражувања, каде е потребно да се добијат иницијални сознанија за манифестацијата на феноменот што е предмет на истражувањето.

Од аспект на потребите на анализата, оваа фаза од прибирање на податоците беше клучна за продлабочено разбирање на истражувачкиот проблем и овозможи утврдување на перцепциите и ставовите на лица кои имаат експертиза и / или искуство со предметот на истражувањето во фазата на анализа.

Конечно, за утврдување на перцепциите на граѓаните за постоењето на корупција, како и перцепираните ризици за корупција, беше реализирана анкета со 600 испитаници - жители на петте целни општини (100-120 испитаници по општина)². При дефинирањето на истражувачкиот примерок беа користени податоци од последниот Попис на населението и релевантни податоци од Државниот завод за статистика. Земајќи ги предвид ризиците за теренска работа поради пандемијата на Ковид-19, процесот на собирање податоци се одвиваше по пат на телефонска анкета. Прашањата имаа за цел да ги утврдат перцепциите на испитаниците за распространетоста и зачестеноста на корупцијата во нивното место на живеење, сфери во кои корупцијата е почесто застапена, како и да ги анализираат директните искуства и минати поведенија на испитаниците во контекст на корупцијата.

Собраните податоци беа внесени во база на податоци за статистичка обработка. Анализата на податоците, освен општите тенденции во одговорите анализираше трендови и разлики според повеќе социодемографски обележја на испитаниците. Резултатите од истражувањето се презентирани во следното поглавје. Дополнителни резултати од анкетата со граѓани на петте целни општини се презентирани во Анекс 3, на крајот од овој Извештај.

3. Презентација на резултати од истражување

3.1 Корупција во Северна Македонија - проблеми и предизвици

Независно од степенот на развиеност на едно општество, корупцијата секогаш претставува ризик за одржувањето на општествената кохезија и обезбедувањето раст и напредок. Корупцијата ги поткопува фундаменталните принципи на организација на економскиот и правниот поредок, довербата во институциите и нивното ефективно функционирање. Најопшто дефинирана како злоупотреба на доверена моќ за приватни цели, корупцијата е комплексен и распространет проблем, поради што нејзиното елиминирање претставува еден од приоритетите на многу држави.

Иако корупцијата долго време се наоѓа на листата на приоритетни проблеми во С. Македонија, во последните десетина години, свеста за корупцијата како проблем што значајно го инхибира општествениот и економскиот развој, се зајакнува. Не постои владејачка гарнитура која не ја освои власта со реториката за конечно ставање крај на проблемот со корупцијата (присуството на реториката за справување со корупцијата често беше обратнопропорционално од реалните заложби за нејзино намалување); ова е редовна препорака и на меѓународните партнери на државата и неопминлив дел од евроинтеграциските процеси.

² Анкетниот прашалник е приложен во Анекс 2, на крајот од овој Извештај.

Како дел од овие заложби повеќе инструменти за унапредување на правната рамка за борба против корупцијата беа инкорпирани во домашното законодавство - ратификацијата на Конвенцијата за кривично право против корупцијата (1999) и Конвенцијата за граѓанско право против корупцијата (2002). Во 2007 година, државата ја усвои Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата.

Антикорупциската регулатива во Северна Македонија е формулирана во рамките на повеќе правни документи, почнувајќи од Уставот, како највисок правен акт на државата, потоа во дел од законските прописи, како и кај некои етички кодекси. Одредени стратешки документи и акциски планови за превенција на корупцијата и судирот на интереси, претставуваат дополнителни механизми за справување со проблемот на корупцијата.

Овие акти содржат основни дефиниции на забранетите поведенија, начела и забрани, како и насоки и препораки за транспарентноста, законитоста и непристраноста при вршењето на службената должност и овластувањата.

Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси³ е најзначајниот акт со кој се дефинира корупцијата, се определуваат мерките и активностите за спречување на корупцијата при вршењето на власта, јавните овластувања, службената должност и политиките, мерките и активностите за спречување на судирот на интереси, мерките и активностите за спречување на корупцијата при вршењето работи од јавен интерес на правните лица сврзани со остварувањето на јавните овластувања. Законот ги утврдува и начелата на законитост, интегритет, еднаквост, јавност, заштита и одговорност. Понатаму законот ја определува и Државната комисија за спречување на корупцијата, нивна надлежност, должност и одговорност.

Со Законот за заштита на укажувачи⁴ пак, се опфаќа пријавувањето за корупциски дејности, односно постапката за заштитеното пријавување, со кое се пренесува разумно сомневање или сознание дека е извршено, дека се извршува или дека веројатно ќе се изврши казниво или друго незаконито или недозволиво постапување, со кое се повредува или се загрозува јавниот интерес. Законот беше усвоен во ноември 2015 година, како своевиден одговор на потребата од унапредување на механизмите за борба со корупцијата во периодот на една од најголемите политички кризи во државата (предизвикана токму од обелоденување на информации кои имплицираат корупција во високите ешалони на власта). Но, донесувањето на Законот не беше проследено со воспоставување на механизми за негова ефективна имплементација. Тоа се наведува и во извештаите на Државната комисија за спречување на корупцијата, која според Законот е должна до Собранието да достави годишен извештај за примени пријави од укажувачи. Имплементацијата на Законот е на незадоволително ниво, кое, како што пишуваат антикорупционерите, првенствено се должи на отсуство на изразена политичка волја за воспоставување систем на заштита на укажувачите во јавниот и приватниот сектор.

Имајќи предвид дека јавните набавки инхерентно се поле кое е подложно на корупција, антикорупциските одредби се присутни и во Законот за јавни набавки⁵, кои се надоврзуваат на одредбите од горепоспоменатите акти, со што се помага при надминување на предизвиците во процесот на планирање, спроведување на постапките, па сè до реализација на договорите. Овие одредби се однесуваат на општите мерки за спречување и пријавување корупција, забрана за

³ Закон за спречување на корупцијата и судирот на интереси, Службен весник на РСМ бр. 12/19, 2019

⁴ Закон за заштита на укажувачи, Службен весник на РСМ бр. 196/15, 2015

⁵ Закон за јавни набавки, Службен весник на РСМ бр. 24/19, 2019

вршење јавни набавки на носители на јавни функции и примената на Законот за спречување на корупција и судир на интереси.

Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер⁶ е од особена важност за транспарентноста на институциите и можноста релевантните општествени чинители да пристапат до информации кои би посочиле потенцијално коруптивно однесување. Со него, институциите се обврзуваат да објавуваат информации поврзани со нивното работење, а исто така и да достават дополнителни информации од јавен карактер, кога тоа ќе биде дополнително побарано од нив.

Како дополнување на сите овие прописи, во борбата против корупцијата и придонес кон подобра транспарентност имаат и одредени етички кодекси, правилници и стратегии. Меѓу нив, можеби најважна е Националната стратегија за борба против корупцијата и судирот на интереси на Република Северна Македонија⁷, со акционен план за нејзино спроведување, изготвена од страна на Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК).

Оваа стратегија првенствено е дизајнирана превентивно да се дејствува против корупцијата, односно преку зајакнување на регулативата, функционирање на правосудниот систем и враќање на довербата во него, јакнење на свеста и намалување на можностите за корупција да се придонесе за нејзино намалување⁸. Стратегијата е планирано да се имплементира во периодот од 2020 до 2024 година. Минатата година е потпишан и Меморандум за соработка за користење на Системот за собирање и обработка на статистички податоци за превенција и репресија на корупција и перење пари. Целта на овој систем е да ја зајакне соработката помеѓу сите институции вклучени во превенција и борба против корупцијата, без притоа да поднесува посебно барање за да добијат одредени податоци кои и онака можат да ги прибават законски⁹.

Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) е институција со мисија да поттикнува нормативно и институционално јакнење, да креира антикорупциски политики и мерки. ДКСК има за цел да применува и иницира примена на законите, како и да промовира меѓуинституционална и меѓународна соработка. Идејата по која се води ДКСК е воспоставување на ефикасен систем за превенција и репресија на корупцијата и судирот на интереси. Новиот Закон за спречување корупција и судир на интереси ги зголеми и зајакна надлежностите на ДКСК и обезбеди поефективни механизми за постапување по случаи на корупција. Во текот на 2019 година, до ДКСК биле доставени вкупно 1172 пријави за потенцијално коруптивно однесување, злоупотреба на јавна функција, судир на интереси, што е повеќе од бројот на пријави примени во ДКСК во претходните пет години.

Сепак, можеби најпоразителна потврда за потфрлањето во борбата со корупцијата беше формирањето и падот на Специјалното јавно обвинителство (СЈО). Формирано во екот на една од најголемите политички кризи во државата, како обид да се заобиколат државните корумпирани правосудни органи, за неполни четири години СЈО не само што не ја исполни својата мисија, туку со инволвирањето во криминал и корупција, трајно ја разниша довербата на македонските граѓани

⁶ Закон за слободен пристап до информациите од јавен карактер, Службен весник на РСМ бр.101/19, 2019

⁷ Националната стратегија за борба против корупцијата и судирот на интереси на Република Северна Македонија достапна на <https://www.dksk.mk/index.php?id=118>

⁸ Националната стратегија за борба против корупцијата и судирот на интереси на Република Северна Македонија достапна на <https://www.dksk.mk/index.php?id=118>

⁹ Меѓуинституционална соработка за борба против корупцијата и перење пари <https://mioa.gov.mk/?q=mk/node/2369>

во можноста да се живее во систем без корупција. Истражните постапки покренати од нив завршија во надлежност на Јавното обвинителство за организиран криминал и корупција (ЈОКК).

3.1.1. Корупција на локално ниво во Северна Македонија

Кога станува збор за борбата против корупцијата на локално ниво, покрај општите законски прописи, општините имаат можност и должност со усвојување на дополнителни политики, правилници, стратегии и други документи да работат на сузбивање на корупцијата. За жал, податоците преку кои би можело да се истражат потенцијалите и ризиците за корупција на локално ниво не се достапни на систематски начин. Иако единиците на локална самоуправа имаат обврска на транспарентност, исполнувањето на овие обврски во голем дел зависи од постоењето на политичка волја кај локалните власти.

Во насока на утврдување на степенот на транспарентност на локалните власти, но и да се види дали и до кој степен се посветени на борбата со корупцијата (дури и преку комуникација на релевантни информации до јавноста), во рамките на истражувањето беше направен дигитален мониторинг на веб страниците на општините, како и преглед на достапните документи кои се однесуваат на спречување и заштита од корупција на локално ниво во целните општини на истражувањето: Штип, Гостивар, Битола, Кавадарци и Куманово. Овој преглед имаше за цел да испита дали локалните власти имаат политики, правилници, стратегии, податоци за јавни набавки и други документи со кои настојуваат да промовираат антикорупциски практики на локално ниво, но и до кој степен се подготвени овие информации да бидат достапни до пошироката јавност. Меѓу документите што беа предмет на интерес на дигиталниот мониторинг (анализа на веб страниците од целните општини) беа стратешки документи, етички кодекси, политики за работа, извештаи, информации поврзани со јавните набавки и слично.

Од документите достапни на општинските веб страници, Општина Штип има усвоено Етички кодекс за антикорупциска политика - политика на интегритет за општинската администрација, а дополнително постои и Етички кодекс на локалните функционери во Република Северна Македонија, како и дел од законската рамка, со која главно се регулираат обврските на општината поврзани со транспарентноста и отчетноста.

Од дигиталниот мониторинг на веб страната на Општина Кавадарци, меѓу локалните документи и политики кои се врзани за проблемот на корупцијата се: Политика на квалитет на вработените во Општина Кавадарци, како и Отчет на Градоначалникот на Кавадарци. Јавно се објавени и огласите за јавни набавки, а истакнати се и надлежностите на Одделението за инспекциски надзор.

Анализата на достапните документи од интерес за анализата на веб страницата на Општина Битола покажа дека информациите поврзани за јавните набавки се ажурирани и достапни до сите заинтересирани страни. Политиката на квалитет, Правилникот за систематизација, Правилникот за организација, Кодексот за административни службеници, како и Годишниот план за јавни набавки за 2020 година исто така се достапни на веб страната на Општина Битола.

Вакви информации, како и какви било други податоци или документи не се достапни на веб страницата на Општина Гостивар. На веб страницата на Општина Куманово детално се опишани надлежностите на Секторот за инспекциски надзор - Инспекторат и Секторот за внатрешна ревизија. Исто така е потенцирана и законската регулатива од која произлегуваат надлежностите, но документите не се достапни.

Кога станува збор за севкупната транспарентност на општините, во истражувањето на Центарот за граѓански комуникации за индексот на активната транспарентност, реализирана е анализа и рангирање на општините според нивната активна транспарентност. Во рамки на општините што се

цел на истражувањето со најголема транспарентност е оценета Општина Битола со 88,4 %. Потоа следува Куманово со 82,6 %, па Кавадарци со 80,3 %. Процентната транспарентност на Штип е 66,2%, а Гостивар, со 64,8 % има најмала транспарентност од засегнатите општини. Евидентирано е дека Битола, Куманово и Кавадарци имаат „многу добра“ транспарентност, а Штип и Гостивар „добра“¹⁰.

3.2. Примена на антикорупциската рамка - современи состојби

Според индексот на перцепција на корупцијата во 2019 година, Северна Македонија се наоѓа на 106. место¹¹. Дополнително, поразителен податок што говори дека корупцијата е на високо ниво, е тоа дека од земјите во регионот, Северна Македонија е најслабо рангирана држава, заедно со Албанија (Центар за граѓански комуникации, 2020). Во овој контекст, интересен е и податокот дека во 2018 година Северна Македонија бележи напредок од 14 места во рамки на рангирањето - од 107. место во 2017¹², на 93. место во 2018¹³ година. По скокот од 14 места, веќе следната година повторно бележи пад од 13 места.

Ако ги сумираме рангирањата на државата од последните години, може да се заклучи дека корупцијата во Северна Македонија тапка во место. И покрај сите навидум преземени мерки и алатки за борба против корупцијата, очигледно е дека отсуствува трајната промена кон подобро и дека маѓепсаниот круг на корупцијата продолжува.

Повеќе истражувања нотираат разновидна корупција во сите сфери на општествениот живот. Имено, според едно истражување направено од страна на UNODC, оддел статистика и истражувања (SASS) и Државниот завод за статистика, може да се најде податок дека во просек, 10,8 % од граѓаните на возраст до 18 до 64 години биле изложени, директно или преку некој член од нивното домаќинство, на искуство за подмитување јавен службеник во последните 12 месеци. Но, кога станува збор за директно искуство со подмитување, процентот изнесува 6,2 % граѓани кои имале контакт со јавната администрација за истиот временски период, а од оние кои барем еднаш платиле мито тоа го правеле на секои 2 месеци¹⁴. Овие резултати се потврдија и со резултатите добиени од спроведените анкети со граѓани од пет општини во државата (резултати прикажани во следното поглавје), што потврдува отсуство на суштинско влијание на засегнатите чинители за намалување на корупцијата.

Иако можеби корупцијата гледана во глобални рамки е урбан феномен, Во С. Македонија таа има подеднаква распространетост и во урбаните и во руралните средини. Така, процентуалната застапеност е 6,4 % во урбани, наспроти 5,8 % во рурални средини. Поголем процент на мажи платиле мито (7 %), во однос на жените (5 %). Според податоците добиени од ова истражување, може да се заклучи дека насомнено најзастапен облик на корупција е во облик на пари. Речиси половина од сите случаи каде било забележано мито се во форма на исплаќање финансиски средства (45 %). Притоа, според добиените резултати, сумата на просечното исплатено мито изнесува 28.813 денари¹⁵.

¹⁰ Центар за граѓански комуникации, Индекс на активна транспарентност, 2020

¹¹ Transparency International, Corruption Perceptions Index 2019, 2020

¹² Transparency International, Corruption Perceptions Index 2017, 2018

¹³ Transparency International, Corruption Perceptions Index 2018, 2019

¹⁴ Канцеларија на Обединетите Нации за дрога и криминал (UNODC) - Оддел статистика и истражувања (SASS), Државен завод за статистика на РСМ (ДЗС), Корупцијата во Поранешна Југословенска Република Македонија: Подмитувањето искушено од населението, 2011

¹⁵ Ibid.

Кога станува збор за корупцијата во која се вклучени јавни службеници, кај поголем дел од луѓето автоматски, главна асоцијација е дека корупцијата е иницирана од нивна страна. Сепак, истражувањето покажува дека речиси една третина од исплатеното мито (32%) е всушност понудено од самите граѓани, укажувајќи на можно постоење на култура на корупција.

Интересно е што половина од граѓаните кои изјавиле дека имале искуство со нудење мито на јавен службеник, како причина ја потенцирале бавноста на работата на институциите. Имено, 50% од испитаниците се изјасниле дека причината за учество во корупција е забрзување на процедурите кои треба да бидат извршени од страна на јавниот службеник. Дополнителни 11% потенцирале дека целта на извршеното мито е да добијат подобар третман од институциите, односно од вработените во истите.

Притоа, повеќе од половина од испитаниците се изјасниле дека јавни службеници на кои им дале мито се лекари (58 %). Полициските службеници се застапени со 35 %, додека професорите и катастарските службеници примиле мито од 17 % од испитаниците.

Овие податоци нудат заклучок дека една од главните причини за корупција се долгите и комплексни процедури и неефикасните институции. Чекањето за неопходни документи за кои граѓаните често имаат одредени рокови да ги обезбедат, поттикнува желба за незаконско дејство. Бавноста на здравствените институции, во кои често пати граѓаните треба да чекаат со месеци за одреден термин, а од друга страна итноста на некои случаи, исто така се јавуваат како поттикнувачки фактор за корупција.

Фрапантен е нискиот процент на граѓани кои учествувале во корупција и го пријавиле искуството до надлежните институции (само 1%). Причините за тоа се различни. Сепак, најголем процент од граѓаните се изјасниле дека причина за непријавувањето е недовербата во властите. За 38 % од испитаниците, пријавувањето не би имало никаква последица, бидејќи не веруваат дека надлежните се заинтересирани да преземат чекори во врска со тоа. Уште една релевантна причина за непријавување на корупцијата е заедничкиот интерес на страните вклучени во коруптивни дејства, причина што во рамки на истражувањето на ДСЗ ја навеле 17 % од испитаниците¹⁶.

Интересно е дека 13 % од испитаниците кои преземале вакво дејство, не сметаат дека истото е прекршок, интерпретирајќи ги своите постапки како дел од вообичаена практика. Речиси идентичен процент испитаници одговориле дека на тој начин се изразува благодарност за извршените услуги и е на некој начин позитивно однесување, а не прекршок¹⁷.

Според истражувањето *Бизнис, корупција и криминал во Република Македонија: Влијанието на поткупот и другите форми на криминал врз приватните фирми*, од страна на Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал, при нивната честа интеракција со јавната администрација, од сите компании кои имале контакт со јавен службеник во последните 12 месеци пред да се спроведе истражувањето, 6,5 проценти платиле мито на јавниот службеник. Во Република С. Македонија просечната застапеност на давање поткуп помеѓу претпријатијата е речиси иста со застапеноста на давање поткуп кај обичните граѓани (6,2 %), споредено со резултатите добиени од истражувањето од 2011 година¹⁸.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Канцеларија на Обединетите Нации за дрога и криминал (UNODC) - Оддел статистика и истражувања (SASS), *Бизнис, корупција и криминал во Република Македонија: Влијанието на поткупот и другите форми на криминал врз приватните фирми*, 2013

Резултатите од истото истражување покажуваат дека компаниите кои плаќаат мито, просечно плаќаат 4,8 поткупи годишно или околу еден поткуп на секои единаесет недели. Распространетоста на поткупот е малку повисока кај малите претпријатија, отколку кај поголемите. Најголем процент, 52 % од вкупниот поткуп е поткупот кој компаниите го плаќаат на јавните службеници и се плаќа во форма на храна и пијалоци, 27,6 % е поткуп во форма на давање на други стоки кои не се произведени од страна на компанијата, во замена за незаконска „корист“ од страна на јавен службеник и готовински плаќања (16,6 %). Средната вредност која се исплаќа во случај на готовински исплаќање изнесува 17.349 денари по поткуп¹⁹.

Ова уште еднаш ни ја потврдува погоре наведената теза дека сите граѓани, без разлика дали дејствуваат во сопствено име, како физичко лице или во рамките на претпријатието во кое работат, за одредени форми на поткуп покажуваат не само подготвеност од прагматични причини, туку и објаснувања кои влечат корени од културата и традицијата. Искажувањето на благодарност, како што го формулираат граѓаните, несомнено е форма на поткуп.

Во бизнис секторот во Република Северна Македонија постојат варијации во распространетоста на поткуп и тоа: градежен сектор (11,7 %), трговија на големо и мало (7,5 %), производство, електрична енергија, снабдување со гас и вода (5,1 %) и во комбинација услужни дејности како сместување и храна, транспорт и складирање (3,8 %)²⁰.

Горенаведените проценти ни кажуваат дека кога е во прашање дејноста на секторите, истата не е толку важна при висината на застапеност на поткупот, колку што се важни распознавањето на просторот и можноста за поткуп во даден момент и користење на истиот.

Во повеќе од една третина од сите случаи на подмитување (36,1 %), плаќањето на мито било експлицитно (8,9 %) или имплицитно (8,7 %) побарано од страна на јавниот службеник или преку трета страна (18,5 %) во име на службеникот, додека во 57,5 % од случаите било понудено од страна на претставник на компанија, без претходно барање на јавниот службеник²¹.

Овие бројки укажуваат дека класичниот стереотип дека јавните службеници се оние кои најчесто им изнудуваат поткуп на граѓаните, во пракса не е баш точно. Можеме да забележиме дека компаниите за сопствен интерес се спремни на незаконски дејствија за остварување на зададените цели.

Според истото истражување, една четвртина (23,8 %) од поткупот од страна на компаниите бил платен пред да биде извршена услугата, додека во 45 % од случаите поткупот бил даден откако услугата била извршена. Овие податоци дополнително ни укажуваат дека добар дел од компаниите се спремни однапред, плански да „вложат“ средства, за да добијат бенефит.

Истражувањето на Државната комисија за спречување на корупција (ДКСК) во 2015 година покажува дека основните причини за корупцијата се поврзани со системски проблеми, како ниски примања на државните службеници и долги и бавни административни постапки, потоа неефикасни и неефективни институции, односно неефикасни антикорупциски тела и нејасни правила со недостатоци кои овозможуваат манипулација, како и широко прифатени морални вредности кон корупцијата како нормално однесување.

Според добиените податоци во рамки на истражувањето на ДКСК, 20,3 % од испитаниците изјавиле дека недостигот на доверба во надлежните тела да преземат активности е клучна причина зошто

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

избираат да не пријават корупција, а 17 % пак изјавиле дека главна причина за непријавување корупција е страв од одмазда²².

Доколку ги погледнеме истражувањата кои опфаќаат различен тип на чинители, граѓани, компании и јавни службеници, може да се заклучи дека недовербата во надлежните тела за постапување во случај на корупција, е еден од главните фактори поради што корупцијата останува речиси неказнива.

Во извештајот од истражувањето во рамките на проектот *Промовирање на соработката преку добро владеење во спроведувањето на антикорупциската политика* од Државната комисија за спречување корупција и ОБСЕ, на прашањето: „Дали во последните 12 месеци се случило вашата компанија да не добие тендер или нов бизнис заради даден поткуп од страна на ваши конкуренти?“, 35,5 % од испитаниците одговориле позитивно²³. Анализата на одговорите, според бројот на лица што ги вработува компанијата, покажала дека компаниите кои имале од 51 до 100 вработени, во годината што претходела на истражувањето биле најмногу оштетени од овој вид корупција, додека најмалку засегнати од овие практики биле компаниите што вработуваат над 100 лица.

Дури 50,1 % на прашањето „Преку која форма на коруптивно и неетичко однесување најлесно се доаѓа до бизнис преку државен тендер?“ одговориле дека доаѓа по пат на врски. Главниот проблем во борбата против корупцијата во приватниот сектор според испитаниците е: корупцијата и поткупот не се казнуваат доволно - 40,6 %, придобивките од корупцијата се поголеми од казните - 25,3 %, бизнисот тоа прашање не го сфаќа сериозно - 24,4 % и затоа што не се одзема против правно стекнатата корист - 9,7 %²⁴.

Доколку ги сумираме одговорите на испитаниците, може да се констатира дека најголемиот проблем, кога е во прашање корупцијата, лежи во надлежните институции и правната рамка. Казните кои треба да им се изречат на сторителите често се значително помали од користа која можат да ја добијат при поткупување. Оттука, со однапред изготвена шема на делување, во која ги земаат предвид и казните и користа која ќе ја стекнат при корупција, компаниите свесно го преземаат ова дејство со конечна цел - поголеми придобивки, со оглед на помалата казна во однос на бенефитот на компанијата.

Според истражувањето на Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС) и Транспарентност Македонија (ТМ) од 2016 година²⁵, присутни се бројни случаи на судир на интереси и акумулација на функции, како резултат на непочитување на забраните и ограничувањата, како од страна на службените лица, така и од институциите кои ги именуваат во управувачките структури во Јавни претпријатија (ЈП), установите и трговските друштва.

Недоволна е транспарентноста, односно нема подетални податоци за членовите поставени во управувачките структури во ЈП, установите и трговските друштва, заради увид дали постои евентуален судир на интереси и неспојливост на функции. Истражувањето исто така потенцира дека

²² Државна комисија за спречување корупција (ДКСК), Државна програма за превенција и репресија на корупцијата и превенција и намалување на појавата на судир на интереси со Акционен план 2016 - 2019, 2015

²³ Државна комисија за спречување корупција (ДКСК), Мисија на ОБСЕ во Скопје, Промовирање на соработката преку добро владеење во спроведувањето на антикорупциската политика, 2014

²⁴ Ibid.

²⁵ Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС), Транспарентност Македонија (ТМ), Откривање и санкционирање на случаите на судир на интереси и неспојливост на функција, заради спречување на ризиците од корупција, 2016

недостигот на конкретни антикорупциски одредби во Законот за јавни набавки, создава широк простор за злоупотреба и корупција во оваа област²⁶.

Според истражувањето на Фондацијата Метаморфозис од 2018 година²⁷ и покрај широката правна рамка за превенција и казнување на корупцијата, генералниот заклучок е дека проблемот на корупцијата перзистира поради несоодветна и недоволна имплементација.

4. Резултати од емпириското истражување

Процесот на собирање податоци вклучуваше интервјуа со засегнати страни (беа реализирани 26 полуструктурирани интервјуа) и реализација на анкетно истражување со граѓани од петте целни општини.

Истражувањето беше спроведено на 643 возрасни испитаници по пат на телефонско јавување, во периодот од 5 до 10 октомври 2020 година. Истражувањето е спроведено на целен примерок од по минимум 120 возрасни испитаници во секоја од следниве пет општини: Гостивар, Битола, Кавадарци, Куманово и Штип. На ниво на општина, примерокот е репрезентативен според половата и возрасната структура на населението, етничката структура, образовната структура, како и структурата на населението по основ на место на живеење.

Во рамките на обработката на податоците беше анализирано и влијанието на неколку основни независни варијабли (предиктори). Тоа се општина, пол, место на живеење (град/село), возраст, етничка припадност, степен на образование и приход.

Статистичката анализа на податоците опфаќа проверка на статистичка значајност (significance level) и проверка на силината на врската или асоцијацијата (measure of association) помеѓу независните (предиктори) и зависните (излезни) варијабли.

Притоа анализата ги опфаќа како минимум следните статистички методи:

За споредба на поврзаноста на излезните варијабли со предикторите пол, возраст, населено место, етничка припадност и степен на образование, вршени се тестови за нивото на статистичката значајност (level of significance) и за степенот на поврзаност (measure of association).

²⁶ Ibid.

²⁷ Фондација Метаморфозис, Проценка на напредокот на Република Македонија во исполнувањето на политичките критериуми неопходни за членство во ЕУ. Трет дел: Антикорупцијата и компромисите - невозможна мисија, 2018

Во зависност од типот на варијаблите, спроведени се следните тестови:

Вид на тест	Варијабла	Мерка
Статистичка значајност	Влијание на општина, пол, возраст, населено место, етничка припадност, степен на образование, приход	χ^2 (Chi Square)
Мера на поврзаност	сооднос: пол со резултат во форма на Ликертова скала	Cramer's V
	сооднос: возраст со резултат во форма на Ликертова скала	Spearman
	сооднос: место на живеење со резултат во форма на Ликертова скала	Cramer's V
	сооднос: етничка припадност (со резултат во форма на Ликертова скала	Cramer's V
	сооднос: степен на образование со резултат во форма на Ликертова скала	Spearman
	сооднос: приход (рекодирани во ординална варијабла) со резултат во форма на Ликертова скала	Spearman
	сооднос: пол, место на живеење, етничка припадност со резултат во бинарна форма	Phi, Ламбда, Cramer's V (главен тест)

Техничките податоци за овие анализи се прикажуваат во фусноти на главниот текст или во загради, со цел главниот текст да биде попристапен за читателот кој не е запознаен со овие статистички концепти.

Текстот ги користи термините: резултатот е (или не е) статистички значаен (што значи дека има докази за поврзаност помеѓу две варијабли) и постои слаба, умерена или силна поврзаност помеѓу две варијабли или пак не постои поврзаност.

Понатаму, за неколку од клучните варијабли од интерес се применуваат техники на мултиваријантна статистичка анализа, конкретно, бинарна логистичка регресија.

Повторно, со цел главниот текст да е попристапен за читателот кој не е запознаен со овие статистички концепти, методолошките белешки за применетите методи ќе бидат презентирани во фусноти на главниот текст.

Презентацијата и анализата на клучните варијабли е поместена во главниот текст. Остатокот од значителниот број на табели и графикони е ставен во анекс на главниот текст. Анексот на главниот текст е достапен само во електронската верзија на извештајот, не и во печатената верзија. Електронската верзија на извештајот е достапна на веб страницата на АДИ, adimacedonia.org.

Дискусијата за одредени индикатори е претставена во наративна форма во главниот текст. Читателот може да добие дополнителна информација за тие конкретни прашања, од табелите и графиконите содржани во анексот. Целта на овој пристап е главниот текст на анализата да биде концизен.

4.1. Клучни наоди

Околу 80 % во граѓаните во петте општини опфатени со истражувањето сметаат дека корупцијата е зголемена во споредба со периодот пред 10 години. Овде се забележа разлика во поглед на одговорите на испитаниците во рамки на интервјуата, кои беа поделени околу зголемувањето/намалувањето на корупцијата.

Значителното мнозинство од граѓаните во петте општини сметаат дека корупцијата е многу зголемена во изминатите 10 години; 41,4 % од граѓаните го оценуваат зголемувањето на корупцијата со максимална оценка од 7 (на скала од 1 до 7); дополнителни 13,4 % со оценка 6 и уште 26,6 % со оценка 5. Помалку од 20 % од граѓаните се на левата страна од скалата (оценки од 1 до 4).²⁸ Заклучокот е недвосмислен. Огромно мнозинство од граѓаните од овие 5 општини сметаат дека корупцијата многу се зголемила во изминатата деценија.

Според граѓаните, најбитен фактор за корупцијата е желбата за брзо богатеење на луѓето на власт, со просечна оценка од 6,12 (на скала од 1 до 7); најмалку битен фактор се ниските приходи на јавните службеници со просечна оценка од 4,33 (на скала од 1 до 7). Овие ставови ги делат и учесниците во интервјуата, од кои мнозинството застапува став дека желбата за лична корист, пред сè материјална, е мотив за коруптивно однесување.

Најбитен фактор за непријавување на корупцијата е недовербата во институциите, со просечна оценка од 5,79 (на скала од 1 до 7). Речиси едногласно, засегнатите страни во интервјуата сметаат дека недовербата во институциите е главниот фактор за непријавувањето на корупцијата.

Околу 20 % од граѓаните потврдуваат дека на некој нивен познат му било побарано мито во изминатата 1 година.

Над 40 % (поточно 42,3 %) од барањето мито на познат на испитаникот биле од институции во здравството, 8,5 % во судство, 19,7 % од полиција, 2,8 % во образование, 4,2 % од локалната власт.

Околу 2/3 од познаниците на анкетираниите граѓани го дале митото кое им било побарано.

На околу 8 % од граѓаните во петте анкетирани општини им било побарано мито во изминатата година. Постојат значителни разлики по основ на етничка припадност; 16,5 % од граѓаните од албанска етничка припадност изјавиле дека им било побарано мито, наспроти 5,9 % од граѓаните од македонска етничка припадност.

Од граѓаните на кои им било побарано мито измината година (8 %), 35,3 % рекле дека тоа било од институции во областа на здравството.

Граѓаните сметаат дека корупцијата во Северна Македонија е најраспространета во судството (просечна оценка од 5,93 на скала од 1 до 7, а најмалку раширена во социјалната заштита, просечна оценка од 4,65). Според висината на просечните оценки, мнозинството испитаници смета дека корупцијата е широко распространета насекаде во државата (нема просечна оценка помала од 4,65 на скала од 1 до 7). Во рамки на интервјуата со засегнати страни, како приоритетни сфери во ризик од корупција се издвоија здравството, енергетиката, судството, јавните набавки и образованието, како и секоја форма на инспекциски надзор.

²⁸ Табелите и графиконите се достапни во анексот од електронската верзија на извештајот, на adimacedonia.org

Околу 3/4 од граѓаните сметаат дека скоро сите или голем дел од луѓето кои имаат некаква моќ или надлежност над граѓанинот - бараат мито.

Скоро 70 % (поточно 69,4 %) од граѓаните не знаат каде да пријават корупција.

Вкупно 7,2 % од граѓаните имаат познаник кој пријавил корупција во изминатата 1 година.

Според граѓаните, најмногу во борбата против корупцијата можат да придонесат медиумите, следени од Државната комисија за спречување на корупција (ДКСК). Најмалку може да придонесе приватниот сектор.

4.1.1. Дали мислите дека корупцијата е зголемена или намалена во споредба со периодот пред 10 години?

Огромното мнозинство од граѓаните во петте целни општини сметаат дека корупцијата е зголемена во изминатата деценија—80,6 % (Таб/граф 1.). Варијаблата (прашањето) е намерно дизајнирана во поопшта форма и покрива подолг ретроспективен период, со цел да се добијат сознанија за општите перцепции на граѓанинот и воедно со цел да се избегне политизација на проблемот.

Од анализата на податоците според општината на жителство на испитаниците може да се заклучи дека постојат значајни статистички разлики помеѓу испитаниците од различни општини по ова прашање. Во Битола 72,4 % од граѓаните сметаат дека корупцијата е зголемена; во Кавадарци 75,6 %, во Штип 80,6 %, во Куманово 83,8 % и во Гостивар 91 %.²⁹ Сепак, врската помеѓу општината на живеење и ставот по ова прашање е од слаб интензитет (под Cramer's V од 0.2). Тоа значи дека општината многу малку влијае на ставот на граѓаните по ова прашање, односно во сите овие пет општини ставот на граѓаните по ова прашање е ист.

Не постои статистички значајна разлика по ова прашање по однос на пол, место на живеење (урбана/рурална средина), како и возраст на граѓаните.

Фактот што нема статистички значајна разлика по возраст кај прашањето дали корупцијата е зголемена или намалена во споредба со периодот пред 10 години е од особено значење. И младите и старите лица подеднакво сметаат дека корупцијата е зголемена во последната деценија. При тоа треба да се има предвид дека за разлика од постарите лица, младите лица (на возраст од 18 до 29 години) не го базираат својот став на примарно, лично сеќавање при споредбата на моменталната со состојбите пред една деценија. Кај нив општиот впечаток се создава посредно (преку разговори со постари и со врсници, медиуми итн.). Меѓутоа, треба да се напомене дека и кај постарите лица, кои имаат директно сеќавање за состојбата пред една деценија, општиот впечаток за корупцијата во голема мера не се создава како резултат на директно искуство со коруптивни практики, туку индиректно.

Очекувано е за голем број прашања, видувањата на помладите и постарите генерации да се разликуваат. Фактот што по однос на ова прашање таа разлика не постои, сведочи за монолитноста на перцепцијата за корупцијата во нашето општество.

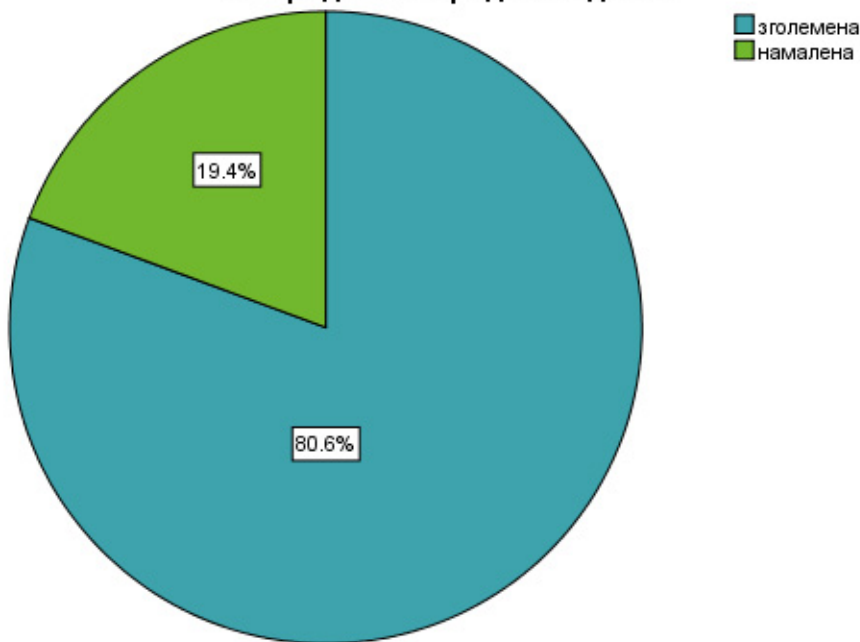
Воедно, не постојат статистички значајни разлики по ова прашање и по основ на етничка припадност, образование и приход на граѓаните. Тоа е дополнителна потврда на претходниот аргумент. Испитаниците со различни нивоа на завршено образование, независно од етничката припадност и независно од социо-економскиот статус, сметаат дека корупцијата во изминатата деценија е зголемена.

²⁹ $p < .01$, Cramer's $V = .166$.

Таб/граф 1. Дали мислите дека корупцијата е зголемена или намалена во споредба со периодот пред 10 години?

	Број	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
зголемена	433	67,3	80,6	80,6
намалена	104	16,2	19,4	100,0
Вкупно	537	83,5	100,0	
Ндс	63	9,8		
не знам	43	6,7		
без одговор	106	16,5		
Вкупно	643	100,0		

Дали мислите дека корупцијата е зголемена или намалена во споредба со пред 10 години?

За дополнителна потврда на резултатите добиени од тестовите за статистичка значајност и поврзаност помеѓу две варијабли (една зависна и една независна), спроведени се неколку бинарни логистички регресији со вклучување на варијаблите предиктори. Во една анализа е поставен модел со сите клучни предиктор варијабли: општина, пол, вид на населено место, возраст, етничка припадност, образование и приход. Моделот не произведува значајни резултати. Понатаму, направени се неколку модели во кои се вклучуваат комбинации од независните варијабли, пр. возраст и образование, етничка припадност и образование, општина и населено место итн. Повторно, овие модели не произведуваат значајни резултати. Ова го потврдува заклучокот дека впечатокот за зголемена корупцијата во Северна Македонија е монолитен, односно подеднакво споделен од сите сегменти во општеството.

4.1.2. Колку е зголемена корупцијата?

Значителното мнозинство од испитаниците во петте општини сметаат дека корупцијата е многу зголемена во изминатите 10 години³⁰; 41,4 % од испитаниците го оценуваат зголемувањето на корупцијата со максимална оценка од 7 (на скала од 1 до 7); дополнителни 13,4 % со оценка 6 и уште 26,6 % со оценка 5. Помалку од 20 % од граѓаните се на левата страна од скалата (оценки од 1 до 4).³¹ Заклучокот е недвосмислен. Големо мнозинство од испитаниците од овие пет општини сметаат дека корупцијата многу се зголемила во изминатата деценија.

Таб/граф 2. ги даваат просечните оценки на скала од 1 до 7 според општина. Како што може да се види, оценките се во опсег од 5,01 во Гостивар, до 5,94 во Куманово, што значи дека одговорите се концентрирани во крајниот десен агол од скалата. Со други зборови, малку се граѓаните кои кажале дека корупцијата се зголемила сосема малку. Најголемиот дел од нив сметаат дека се зголемила многу.

При тоа, по ова прашање има некои значајни статистички разлики по основ на клучните независни варијабли и тоа конкретно:

- По основ на општина, има извесни разлики помеѓу испитаниците од општина Гостивар и другите четири општини; генерално граѓаните од општина Гостивар поблаго го оцениле порастот на корупцијата, наспроти другите општини, меѓутоа разликата не е голема. Таа е статистички значајна³², меѓутоа врската е слаба (Cramer's V=.149). Тоа значи дека општината на живеење сосема малку влијае на овој став на граѓаните.
- Мажите се посклони од жените да кажат дека корупцијата многу се зголемила; 46,4 % од мажите дале оценка 7, наспроти 36,7 % од жените. Разликата е статистички значајна, но врската е слаба ($p<.05$, Cramer's V=.179).
- Постарите лица се посклони да веруваат дека корупцијата е многу зголемена; 61,1 % од граѓаните на 60 и повеќе години дале оценка 7, наспроти 32,9 % од граѓаните на возраст од 18 до 29 години. Разликата има цврста статистичка значајност ($p<.001$), меѓутоа поврзаноста е од слаб интензитет (Cramer's V=.179).

Таб/граф 2. Колку е зголемена корупцијата? (на скала од 1 до 7), 1=многу малку, 7=многу

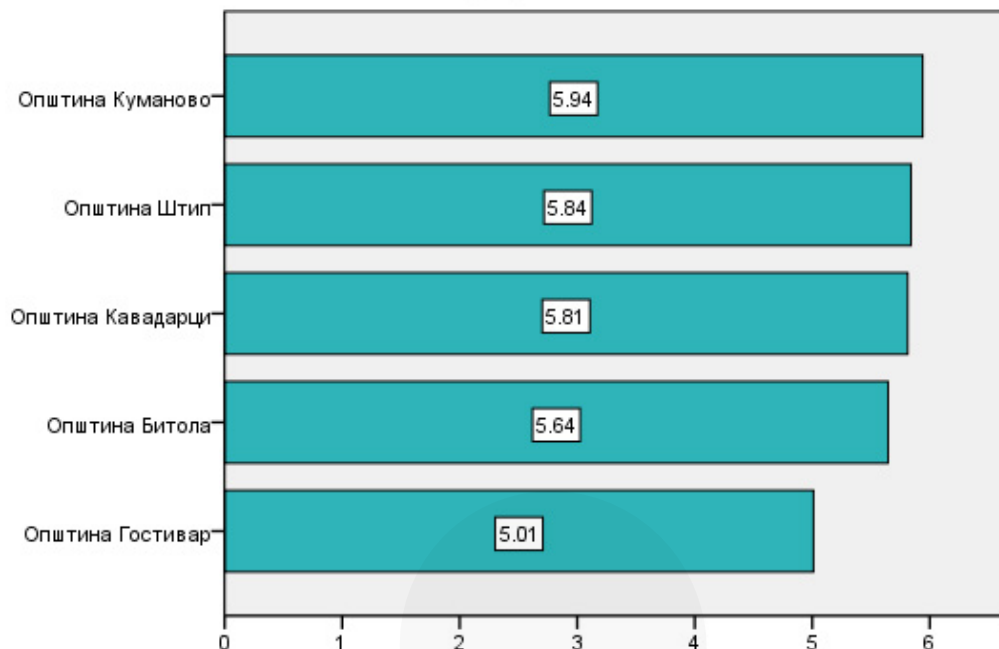
		Колку е зголемена корупцијата? (на скала од 1 до 7), 1=многу малку, 7=многу
		Просек
Општина	Куманово	5,94
	Штип	5,84
	Кавадарци	5,81
	Битола	5,64
	Гостивар	5,01

³⁰ На прашањето „Колку е зголемена?“ испитаниците своите одговори ги даваа на скала од 1 до 7, каде 1=многу малку, а 7=многу.

³¹ Табелите и графиконите се достапни во анексот од електронската верзија на извештајот, на adimacedonia.org

³² $p<.05$

Колку е зголемена корупцијата? (на скала од 1-7), 1=многу малку, 7=многу Просек

4.1.3. Фактори кои се причина за корупција

Како следен чекор во истражувањето, на испитаниците им беа дадени 11 можни фактори за корупција и беа запрашани да ги оценат на скала од 1 до 7³³. Во рамки на Таб./граф. 3 претставени се просечните вредности од оценките. Дополнителни податоци се достапни во анексот од електронската верзија на извештајот (достапен на adimacedonia.org).

Во Таб 3. средната колона означена со „Број“ го дава бројот на граѓаните кои го одговориле конкретното прашање, а последната колона го дава просечниот одговор. Се гледа дека големо мнозинство од испитаниците ги одговориле прашањата.

Како што се гледа од Таб./граф. 3 која дава ранг листа на просечните оценки од сите пет општини заедно, граѓаните сметаат, со просечна оценка од 6,12, дека желбата за брзо богатење на луѓето кои се на власт најмногу придонесува за корупцијата. Најниско рангирани е факторот „ниски приходи на јавните службеници“, со просечна оценка од 4,33. Всушност, испитаниците сметаат дека висината на приходот на јавните службеници не може да се смета како оправдување за корупција.

³³ Одговорите беа давани на скала од 1 до 7, каде 1=многу малку, а 7=многу.

Прашањето очигледно предизвикува реакција кај испитаниците и одговорите содржат емотивен набој.

Факторот „желба за брзо богатење“ е на врвот на ранг листите за секоја општина посебно (анекс во електронска верзија од извештајот); Гостивар – 5,26, Битола – 6,30, Кавадарци – 6,35, Куманово – 6,20 и Штип – 6,53. На последно место се менуваат факторите „ниски приходи на јавни службеници“, „ниско ниво на образование“ и „сфаќање дека корупцијата е нормална работа“.

Разгледувањето на секој фактор посебно открива голема број на статистички значајности и поврзаности. Сепак, најголем дел од поврзаностите се од умерен интензитет. Притоа, можат да се напоменат некои од посилните врски:

Граѓаните од македонска етничка припадност се посклони да кажат дека нејасните закони се причина за корупција; 39,4 % од Македонците дале оценка 7, наспроти 20 % од Албанците и 22,6 % од граѓаните со друга етничка припадност. Разликата има статистичка значајност ($p < .001$) и врската е умерена (Cramer's $V = .207$). Одговорите можат да се толкуваат во смисла дека Македонците предничат во критиката на правната несигурност во државата.

Друга значителна разлика по основ на етничка припадност е спремноста да се посочат слабите институции како причина за корупција; 50,2 % од Македонците го оцениле овој фактор со оценка 7, наспроти 20 % од Албанците (кои пак компензираат со тоа што многу поголем дел од нив го оцениле со 6) и 32,3 % граѓаните со друга етничка припадност. Разликата е цврсто статистички значајна ($p < .001$) и врската на етничката припадност со овој став е од умерен интензитет (Cramer's $V = .243$).

Слична е состојбата и со факторот „долги постапки“; 56,4 % од Македонците го оценуваат со 7, наспроти 26,1 % од Албанците и 35,5 % од граѓаните со друга етничка припадност. Разликата е цврсто статистички значајна ($p < .001$) и врската е од умерен интензитет (Cramer's $V = .215$).

Очигледно е дека нејасните закони, слабите институции и долгите постапки, се сродни фактори. Тие се различни димензии на вкупната правно-институционална структура во општеството. Македонците се поподготвени во споредба со другите етнички заедници да ја критикуваат оваа структура.

Оваа разлика по основ на етничка припадност е уште поизразена во однос на перцепцијата за судството како фактор на корупција. Вкупно 65,3 % од Македонците го оценуваат слабото судство со оценка 7, наспроти 25 % од Албанците и 36,1 % од граѓаните од друга етничка припадност. Разликата е повторно статистички значајна ($p < .001$), врската е од умерен кон силен интензитет (Cramer's $V = .286$).

Таб/граф 3. Фактори кои се причина за корупција

(на скала од 1-7), 1=многу малку, 7=многу	Број	Просек
Според вас, колку е желбата за брзо богатење на оние на власт причина за корупција?	634	6,12
Според вас, колку е слабото судство причина за корупција?	637	5,76
Според вас, колку се долгите постапки причина за корупција?	633	5,62
Според вас, колку се слабите институции причина за корупција?	635	5,47
Според вас, колку е моралната криза причина за корупција?	632	5,18
Според вас, колку е стравот на граѓаните од институциите причина за корупција?	636	5,12
Според вас, колку се најасните закони причина за корупција?	631	5,09
Според вас, сфаќањето дека корупцијата е нормална работа причина за корупција	634	4,64
Според вас, колку е ниското образование причина за корупција?	635	4,63
Според вас, колку е сиромаштијата причина за корупција?	637	4,58
Според вас, колку се ниските приходи на јавните службеници причина за корупција?	630	4,33

Просек (скала од 1-7)

4.1.4. Причини за непријавување на корупција

Во следниот чекор од анкетаирањето испитаниците беа прашани за причините поради кои корупцијата не се пријавува³⁴ (Таб/граф 4.). Причините потоа се рангирани според просечната оценка која граѓаните од петте општини ја дале на скала од 1 до 7. Анализата на резултатите покажа дека најзначајна причина (највисоко рангирана) е недовербата во институциите. Од максимални 7, испитаниците дале оценка од 5,79. Веднаш по неа следи немањето верба дека, доколку корупцијата се пријави, пријавата ќе биде проследена, со просечна оценка од 5,78. Треба да се напомене дека овие две прашања се аспекти на истиот феномен на недоверба во институциите, со тоа што едното прашање е поставено генерално, додека другото е поставено конкретно во однос на хипотетичка пријава.

Високо на скалата, со просечна оценка од 5,71 е стравот на граѓанинот дека пријавата на корупција може да резултира со одмазда. Високата оценка го рефлектира стравот на граѓанинот од државата. Граѓанинот ги перцепира институциите (и лицата што ги претставуваат овие институции) како подготвени за одмазда. Тој страв е признаен во многу општества, па и нашето, преку создавање на механизми за анонимно пријавување на корупција. Сепак, од одговорот на претходното прашање, се гледа дека граѓанинот со тоа што не им верува на институциите, не може многу да му верува и на механизмот за анонимно пријавување. Треба да се додаде уште нешто. Кај анкетни прашања каде што одговорот е потенцијално непријатен за испитаникот, како во овој, случај, каде што испитаникот треба да признае дека се плаши, секогаш постои мотивација да се одговори пристрасно; испитаникот е склон да даде пониска оценка од вистинската. Треба да се смета дека тој момент постои и во ова прашање и покрај тоа што прашањето е поставено индиректно, т.е. „дали други се плашат“, наспроти „дали вие се плашите“.

Граѓаните сметаат дека незнаењето како да се пријави е во помала мера причина за корупција. Просечната оценка е 4,97. Подоцна во текот на анкетата испитаникот директно е прашан дали знае каде да пријави (Таб/граф 14.) и резултатот е дека само околу 1/3 од граѓаните знаат како и каде да пријават. Сепак, не треба да се смета дека ова ги става овие варијабли во конфронтација, иако тоа секако е можно во анкетни истражувања - граѓаните да имаат контрадикторни ставови. Во овој случај толкувањето може да биде дека фактот што не знае каде и како да пријави не е битен фактор во одлуката на граѓанинот да пријави или не; односно, доколку одлучи да пријави, граѓанинот лесно може да дознае, да ја најде информацијата како да пријави. Заклучокот останува дека, општата недоверба кон институциите, поврзано со тоа и недовербата дека би се постапувало со пријавата и во прилог на тоа и стравот на граѓанинот од институционалната моќ - се многу поважни.

И конечно, најниско рангирана е идејата дека сите страни имаат корист од чинот на корупција. Граѓаните многу помалку се согласуваат со тоа, со просечна оценка од 4,72. Сепак, треба да се има предвид дека оценката е на десниот крај од скалата, што значи дека граѓаните веруваат дека има вистина во оваа изјава.

³⁴ За секоја од наведените можни причини за непријавување корупција, испитаниците своите одговори ги даваа на скала од 1 до 7, каде 1=многу малку, а 7=многу.

Таб/граф 4.

	Број	Просек
Колку се согласувате? Корупцијата не се пријавува затоа што граѓаните немаат доверба во институциите	640	5,79
Колку се согласувате? Корупцијата не се пријавува затоа што граѓаните не веруваат дека ќе се постапи по нивната пријава	639	5,78
Колку се согласувате? Корупцијата не се пријавува затоа што граѓаните се плашат од одмазда	638	5,71
Колку се согласувате? Корупцијата не се пријавува затоа што граѓаните не знаат како да пријават	642	4,97
Колку се согласувате? Корупцијата не се пријавува затоа што сите страни имаат кар	632	4,72

4.1.5. Дали на некој ваш познат му било побарано мито во изминатата година за да заврши работа во некоја институција?

Следните неколку прашања во анкетата собираат податоци за директни искуства со корупцијата. Испитаниците од петте општини прво се прашани дали на некој нивен познат му било побарано мито во изминатата година. Оваа варијабла има добра експлоративна моќ. Го одбегнува стравот на граѓанинот кој е поврзан со директното лично прашање „Дали вам ви е побарано мито?“, но сепак се однесува на директно искуство. Воедно, прашањето го проширува опсегот на мерење на присуство на корупција затоа што секој испитаник има потенцијално поголем број познаници кои можеби го имале искуството во изминатата година. Во таа смисла, ова прашање е корисен додаток на вообичаеното (основно) прашање во анкетите за корупција, „Дали вам ви е побарано мито?“. Тоа дополнително го прецизира обемот на појавата.

Во рамки на одговорите на ова прашање 20,7 % од граѓаните одговориле потврдно. Речиси сите испитаници (Таб/граф 5) дале одговор на ова прашање. Само 15 испитаници одговориле „не знам“. Тоа значи дека граѓаните не одбегнуваат да дадат одговор на прашањето. При оваа пропорција (20/80), со дадениот примерок, при стандардно ниво на доверба од 95 %, маргината на грешка изнесува околу +/- 3,5 %. Тоа значи дека отприлика 17-23% од граѓаните во овие 5 општини имаат познат на кој му било побарано мито.

Анализата на податоците според жителството во одредена општина покажа дека не постои статистички значајна разлика помеѓу општините во однос на ова прашање. Процентот на граѓани кои одговориле потврдно се движи од 17,3 % во Куманово, 18,9 % во Гостивар, 19,9 % во Кавадарци, 22,5 % во Штип и 25,7 % во Битола (таб/граф во анекс на електронската верзија на извештајот достапна на adimacedonia.org). Статистички незначајната разлика значи дека кога повторно би се спровела анкетата³⁵, процентите на општинско ниво би можеле да бидат поразлични во рамки на интервалот на доверба од 20 +/- 3.5%. Заклучокот е дека нивото на корупција не варира помеѓу анкетираните општини, односно, во сите нив има исто ниво на корупција.

Во однос на ова прашање не постои значајна разлика според полот на испитаниците. И за мажите и жените веројатноста да имаат познаник на кој му е побарано мито е еднаква. Треба да се има предвид дека е многу возможно тоа да се истите семејни познаници.

Воедно, не постои разлика според видот на населено место (урбана/рурална средина). И луѓето од град и село имаат подеднаква веројатност да познаваат некој на кого му било побарано мито.

Постои цврста статистички значајна разлика по ова прашање по основ на возраста на граѓаните ($p < .01$). Граѓаните на возраст од 30 до 44 години имаат поголема веројатност да имаат познаник на кого му е побарано мито; 29,6 % од нив одговориле со да, наспроти 19,8 % во групата од 18 до 29 години, 16,9 % во групата од 45 до 59 години и 15 % во групата 60+ години. Меѓутоа, поврзаноста помеѓу возраста и веројатноста да се има познаник на кого му е побарано мито е многу мала (Cramer's $V = .144$). Така што, заклучокот е дека нема значајна поврзаност помеѓу возраста на граѓаните и имање познаник на кого му е побарано мито.

Понатаму, не постои значајна разлика по ова прашање по однос на етничка припадност. Граѓаните од различна етничка припадност имаат подеднаква веројатност да познаваат некој на кого му е побарано мито.

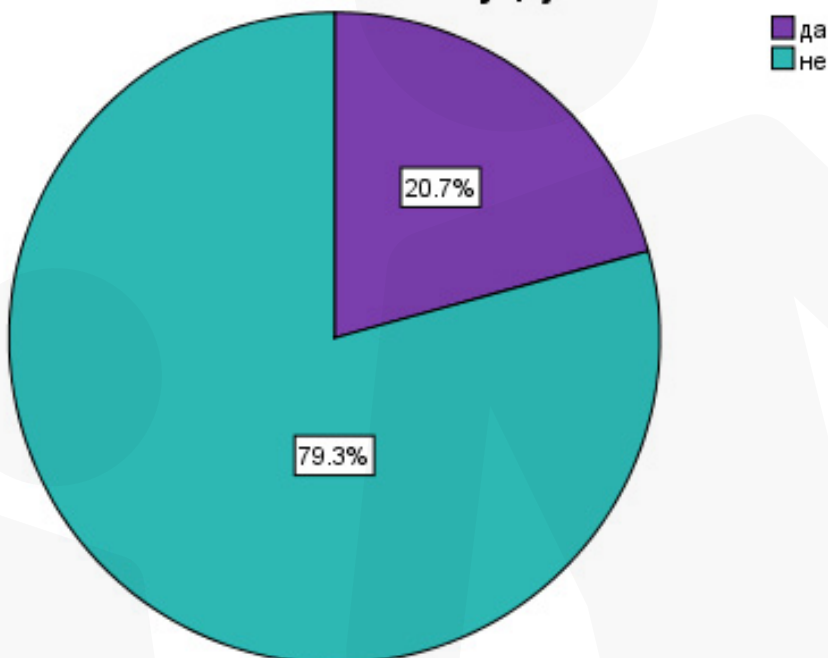
³⁵ Во отсуство на значајни надворешни фактори, како на пример протек на подолго време или важен политичко-медиумски настан кој би влијаел на ставовите на граѓаните.

Меѓутоа, интересен е податокот дека постои разлика по ова прашање по основ на степенот на образование на граѓаните во овие пет општини. Имено, 9,1 % од лицата со основно (или пониско) образование, 21,3 % од лицата со средно и 26,8 % од лицата со високо образование, кажале дека имаат ваков познаник. Разликата е извонредно статистички значајна ($p < .001$), меѓутоа интензитетот на врската е слаб (Cramer's $V = .145$). Тоа значи веројатноста да се има ваков познаник расте со степенот на образование, меѓутоа сосема малку. Со други зборови, лицата со повисоко образование имаат малку поголема веројатност да познаваат лица на кои им било побарано мито. Заклучокот е интересен. Се поставува прашањето дали навистина станува збор за поголема веројатност или за поголема подготвеност да дадат потврден одговор.

Таб/граф 5. Дали на некој ваш познат му било побарано мито во изминатата година за да заврши работа во некоја институција?

	Број	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
да	130	20,2	20,7	20,7
не	498	77,4	79,3	100,0
Вкупно	628	97,7	100,0	
Ндс	15	2,3		
Вкупно	643	100,0		

Дали на некој ваш познат му било побарано мито во изминатата 1 година за да заврши работа во некоја институција?

За дополнителна анализа, спроведена е бинарна логистичка регресија со двете варијабли кои покажуваат значајност и одредена поврзаност со имањето познаник на кого му било побарано мито. Тоа се возраст и образование. Резултатите ги потврдуваат наодите од тестовите на статистичка значајност и поврзаност.

По основ на возраст, лицата кои се во возрасната група 30-44, имаат 1,83 пати поголема веројатност од лицата во групата 18-29 да имаат познаник на кого му било побарано мито ($p < 0.05$; Exp (B)=1.838). За другите две постари групи (45-59 и 60+) резултатите не се значајни.

По основ на образование, лицата со завршено средно имаат 2,46 пати поголема веројатност од лицата со основно да имаат познат на кого му било побарано мито ($p < 0.05$; Exp (B)=2.468); лицата со завршено високо имаат 3,30 пати поголема веројатност да имаат познаник на кого му било побарано мито ($p < 0.005$; Exp (B)=3.300).³⁶

Генерално земено, моделот со двете вклучени независни варијабли објаснува извонредно мал дел од промената во зависната варијабла (Nagelkerke R Square=.059) (имањето познаник на кого му било побарано мито). Тоа го потврдува заклучокот за корупцијата како широко распространета појава која подеднакво ги погодува сите во општеството.

4.1.6. Од која институција му е побарано мито?

Испитаниците кои рекле дека имаат познаник на кого му е побарано мито, потоа се прашани од која институција е побарано митото. Таб/граф 6. ги претставуваат овие резултати. Треба да се има предвид следното: 130 граѓани одговориле потврдно на прашањето дали имаат познаник на кого му било побарано мито. Меѓутоа институцијата ја посочиле само 57 испитаник, што значи помалку од 1/2 од тие кои дале потврден одговор. Стапката на неодговарање е значителна (36,2 %). Тоа може да биде затоа што испитаникот не се сеќава, не е сигурен итн., меѓутоа многу е веројатно дека прашањето веќе станува директно, предизвикува поголем страв кај испитаникот и одговорот изостанува во поголем број случаи.

Важно е да се напомене дека прашањето е поставено отворено. Не се дадени опции од кои испитаникот би избрал, туку испитаникот директно ја посочува институцијата. Потоа, во процесот на анализа, одговорите се кодирани со дел да се добие квантификација.

Најголемиот дел од испитаниците (24,6 %) рекле дека мито на познаникот му било побарано од институција во област на здравството; следна е полицијата со 10,8 %. Понизок процент на одговори отпаѓаат на судство, образование, општина; 20 % од испитаниците одбегнале директен одговор со тоа што рекле „друго“. Одговорите треба да се толкуваат внимателно, со оглед на нивниот мал број. Сепак, заклучокот е дека најмногу од барањата за корупција се од институции од здравството, следени од полицијата.

Прашањето од која институција е побарано мито е проследено со прашањето „во врска со каква работа“ е побарано митото. Одговорите на ова прашање дозволуваат нивно квалитативно (дескриптивно) разгледување. Податоците го покажуваат следното:

- Митото од институција од областа на здравството најчесто е барано во врска со операција; во неколку случаи е споменато лечење, во еден случај е споменато дека е за термин.
- Митото од полиција е во врска со казна или сообраќајка.

³⁶ Дополнителни технички податоци за моделот на бинарна логистичка регресија: Block: 0. Beginning Block; Percentage Correct =79.3%; Block 1, Model, $p < .001$; Cox&Snell R Square = .038; Classification Table, Hosmer and Lemeshow Test, $p = .993$; Correct Percentage = 79.3%;

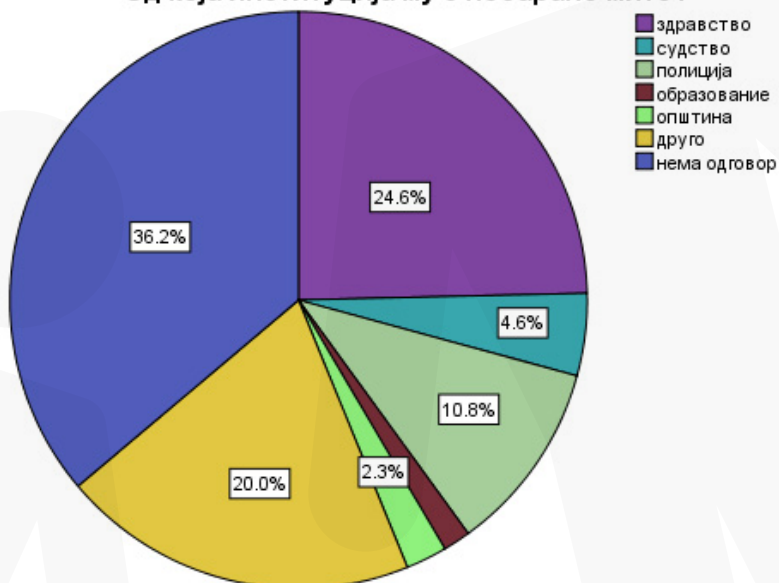
- Митото барано од општина е во врска со урбанистички работи, градба итн.
- Митото во образование е во врска со испит на факултет (не се споменуваат други нивоа на образование освен високо).
- Во неколку случаи се споменува дека митото е поврзано со вработување.

При интерпретацијата на податоците, важно е да се додадат следните забелешки. Прво, податоците за мито по области се логични и конзистентни со други слични истражувања. Граѓанинот има најредовни контакти со институции во областа на здравството и полицијата. Многу мал дел од граѓаните доаѓаат во ситуација да имаат работа со суд; многу мал дел имаат, на пример, работа со јавни набавки итн. Логично, инциденцата на случаи на корупција во овие области е помала во општо крос-секционално истражување. За потемелно истражување на феноменот на корупција во некои од овие различни области би биле потребни други модели на истражување, на пример, анкета само со граѓани кои имале работа со суд во изминатиот период или анкета само на граѓани кои имале работа со одделение за урбанизам во општина во изминатиот период итн. Од самиот опис станува јасно дека тоа би биле пред сè извонредно скапи истражувања, при што голем дел од напорот би отпаднал на идентификација на испитаници. Секако постојат и други методолошки предизвици.

Таб/граф 6. Од која институција му е побарано мито?

	Број	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
здравство	32	5,0	24,6	24,6
судство	6	,9	4,6	29,2
полиција	14	2,2	10,8	40,0
образование	2	,3	1,5	41,5
општина	3	,5	2,3	43,8
друго	26	4,0	20,0	63,8
нема одговор	47	7,3	36,2	100,0
Вкупно	130	20,2	100,0	
Ндс	Ндс	513	79,8	
Вкупно	643	100,0		

Од која институција му е побарано мито?

Податоците за областите/институциите, како и за работите за кои е барано мито, секако му звучат познато на читателот. Повторно е важно да се напомене дека податоците за работите во врска со кои е барано мито се само описни. Не би било методолошки коректно да служат за генерализација; нивната т.н. екстерна валидност е прашање на дискусија и покрај тоа што овие податоци се конзистентни со податоци од други слични истражувања.

4.1.7. Дали тој познат дал мито?

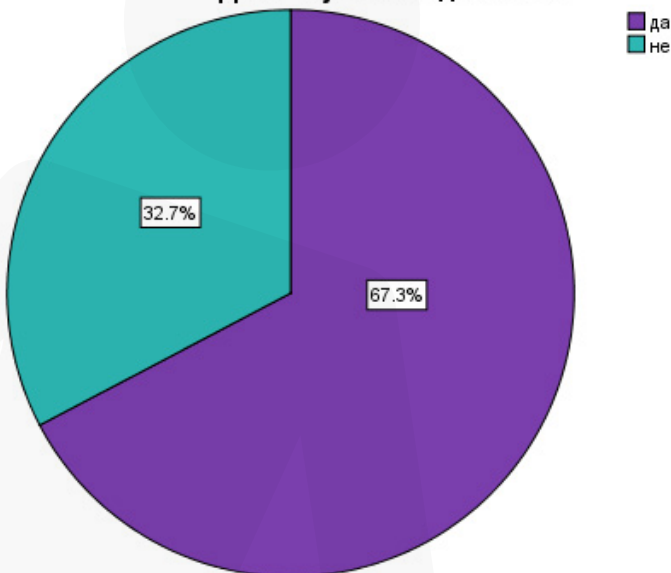
Испитаниците кои потврдиле дека на нивен познат му е побарано мито во изминатата година (вкупно 130 на број) беа прашани дали познаникот дал мито. Од нив, вкупно 107 дале одговор на прашањето (Таб/граф 7.). Отприлика 2/3 од граѓаните (67,3 %) рекле дека познаникот дал мито, наспроти 1/3 кои рекле дека не дал. И покрај тоа што станува збор за мали бројки, варијаблата нуди релевантен заклучок: во отприлика 2/3 од случаите граѓанинот соочен со барање за мито, го дава митото.

Треба да се напомене дека претходните прашања даваат податоци за многу различни видови мито во есенцијално различни животни ситуации. Сосема една е ситуацијата на давање мито за да се избегне казна за брзо возење или друг сообраќаен прекршок и целосно различна е ситуацијата кога треба да се одговори на барање мито за да се оперира член на семејството.

Таб/граф 7. Дали тој познат дал мито?

	Број	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
да	72	11,2	67,3	67,3
не	35	5,4	32,7	100,0
Вкупно	107	16,6	100,0	
Ндс	не знам	10	1,6	
	без одговор	13	2,0	
Ндс		513	79,8	
Вкупно		536	83,4	
Вкупно	643	100,0		

Дали тој познат дал мито?

Притоа во сите овие ситуации се трга од претпоставката дека митото е побарано, наспроти првично понудено од граѓанинот. На пример, сосема различни се ситуациите кога студент нуди мито за да положи испит затоа што му е тежок или не му се учи, наспроти ситуација кога студент е принуден да даде мито под закана дека инаку нема да положи. Треба да се имаат во вид овие дистинкции кога се анализираат податоците. Во таа смисла, точно е дека податоците го нудат заклучокот дека во 2/3 од случаите граѓаните дале мито, меѓутоа податоците не даваат увид во видот и интензитетот на принудата со која бил соочен граѓанинот.

4.1.8. Дали вам ви било побарано мито во изминатата година за да завршите работа во некоја институција?

Основно прашање во анкетите за корупција е дали на испитаникот му било побарано мито во одреден изминат период. Тоа во оваа анкета е поставено по серијата на „побезбедни“ прашања за такво искуство на познаник, кои меѓу другото имаат за цел да го подготват испитаникот за прашањето на неговото/нејзиното директно искуство.

Важно е да се напомене дека речиси сите испитаници дале одговор на прашањето, вкупно 636. Само двајца испитаници одговориле дека не знаат, додека дополнителни седум не дале одговор. Ова е висока стапка на одговори за такво чувствително прашање. Вкупно 8 % од испитаниците рекле дека им е побарано мито во изминатата година; 92 % одговориле дека мито не им било побарано.

При анализата на податоците потребно е да се земат предвид неколку аспекти. Треба да се има предвид дека мито можело да им биде побарано само на граѓани кои имале некоја работа со некоја институција во изминатата година. Сосема е можно, за значаен дел од граѓаните, воопшто да немале никаков контакт со некоја институција во изминатата година. Во таа смисла, важно е да се знае колку од граѓаните имале контакт со некоја институција, па потоа од тој потпримерок да се бара податокот за барано мито. По таа логика, во некои анкетни прашалници се вклучува тоа прашање кое проверува дали граѓанинот имал некаква комуникација со некоја институција. Меѓутоа, овде се провлекуваат уште најмалку два аспекти.

Прво, многу е лесно граѓанинот да заборави минорен контакт со институција, на пример, пополнил некој формулар, на пример за извод од матичните служби или имотен лист или одење на лекар за консултација итн.

Второ, потребно е видот на комуникацијата на граѓанинот со институцијата да создава одреден контекст на надмоќ на институцијата над граѓанинот. Не секоја комуникација на граѓанинот со институцијата го има тој потенцијал. Тоа се ситуации каде што институцијата може нешто да му одобри/даде или да му одбие на граѓанинот. Таа услуга, добро или право може да се разликува по вредност и важност за граѓанинот. Логично е дека тој контекст на надмоќ е поизразен кога се работи за добро кое му е важно на граѓанинот.

Овие моменти се земени предвид при дизајнот на варијаблата и се причина зошто прашање за контакт со институција во изминатиот период не е вклучено.

Наместо тоа, можно е следното едноставно моделирање. Вкупно 8 % од граѓаните рекле дека им било побарано мито. Тоа на прв поглед изгледа како ниска инциденца на корупција. Треба да се има предвид дека голем дел од тие 8 проценти може да отпаѓа на т.н. минорна корупција (petty corruption).

Меѓутоа, доколку се претпостави дека половина од испитаниците имале контакт со институција во изминатата година, тогаш процентот расте на 16 %, ако се направи уште порестриктивна претпоставка, процентот расте уште повеќе.

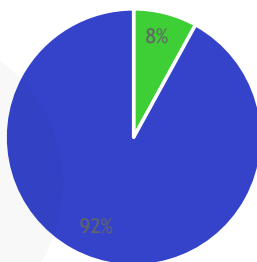
Понатаму, ако минатиот период наместо една година се постави на две години, повторно доаѓа до зголемување на процентот.

Заклучокот е следниот: податокот дека 8 % од граѓаните се соочиле со барање за мито во изминатата година укажува на ниво на корупција кое **не е ниско**. Маргината на грешка при ваков сооднос на пропорциите и при стандардното ниво на доверба од 95 % изнесува 2 %.³⁷ Тоа значи дека помеѓу 6 % и 10 % од граѓаните се соочиле со барање за мито. Процентот расте ако се претпостави дека дел од нив немале никаков контакт со институции во изминатата година.

Таб/граф 8. Дали вам ви било побарано мито во изминатата година за да завршите работа во некоја институција?

	Број	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
да	51	7,9	8,0	8,0
не	585	91,0	92,0	100,0
Вкупно	636	98,9	100,0	
Ндс	не знам	2	,3	
	без одговор	5	,8	
	Вкупно	7	1,1	
Вкупно	643	100,0		

Дали вам ви било побарано мито во изминатата година
за да завршите работа во некоја институција?

■ да ■ не

Интересен е податокот дека во поглед на ова прашање постои статистички значајна разлика по основ на етничка припадност. Статистичката значајност е цврста ($p < .001$). Кај граѓаните со македонска етничка припадност 5,9 % одговориле дека им било побарано мито; кај граѓаните со албанска

³⁷ Пресметката е следната: стандардната девијација на дистрибуцијата на примерочната пропорција е 0.010757 ($n=636$, $p=0.08$, $q=0.92$); $z=1.96$; $E=0.021085$.

етничка припадност 16,5 % рекле дека им е побарано мито; кај граѓаните од друга етничка припадност, процентот е 8,3.

Сепак, интензитетот на врската помеѓу етничката припадност и веројатноста на граѓанинот да му било побарано мито е извонредно слаб (Cramer's $V=,149$). Тоа всушност значи дека веројатноста да им биде побарано мито е речиси иста за граѓаните, независно од етничката припадност.

Таб./граф 9. Етничка припадност * Дали вам ви било побарано мито во изминатата година за да завршите работа во некоја институција?

% по Етничка припадност

		Дали вам ви било побарано мито во изминатата година за да завршите работа во некоја институција?		Вкупно
		да	не	
Етничка припадност	македонска	5,9%	94,1%	100,0%
	албанска	16,5%	83,5%	100,0%
	друга	8,3%	91,7%	100,0%
Вкупно		8,0%	92,0%	100,0%

4.1.9. Од која институција ви е побарано мито?

Од вкупно 51 испитаници кои рекле дека им било побарано мито во изминатата година, 35 посочиле од која област е институцијата од која им било побарано мито, додека 16 испитаници (31,4 %) не дале одговор. Структурата на барањата за мито е слична со претходно дискутираната; 35,3 % од барањата се од областа здравство; следени од полиција и судство со по 7,8 %. Забележливо е дека соодносот на процентите за судство и полиција е овде поразличен отколку во претходната дискусија. Важен дел се должи на ефектот на маргината на грешка при мали пропорции извадени од мал дел од примерокот (вкупно 51 испитаници кои рекле дека им е побарано мито). Сепак, заклучокот за појавата на корупцијата по области е валиден и дополнително потврден.

Таб./граф 10. Од која институција ви е побарано мито?

	Број	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
здравство	18	2,8	35,3	35,3
судство	4	,6	7,8	43,1
полиција	4	,6	7,8	51,0
општина	1	,2	2,0	52,9
друго	8	1,2	15,7	68,6
нема одговор	16	2,5	31,4	100,0
Вкупно	51	7,9	100,0	
Ндс	592	92,1		
Вкупно	643	100,0		

4.1.10. Раширеност на корупцијата по области

Пакетот на варијабли претставени во Таб/граф 12. го претставуваат мислењето на граѓаните за распространетоста на корупцијата по области. Прашањето за секоја област е поставено посебно и од испитаникот е побарано да даде оценка од 1 до 7³⁸. Потоа, во процесот на анализа се сумирани просечните оценки по области кои се претставени во Таб/граф 12.

Анализата на сумарните резултати од петте општини покажа дека граѓаните сметаат дека корупцијата е најраширена во судството (просечна оценка 5,93); по судството следат инспекциските служби со 5,63, следени од царината со 5,59. На последно место е социјалната заштита со 4,65.

Помеѓу општините постојат разлики (анекс кон електронската верзија на извештајот, достапен на adimacedonia.org). Така, во Општина Гостивар прворангирано е судството (6,17), како и во Битола со 6,05 и во Кавадарци со 5,89. Во Куманово прворангирана е царината со 5,94 (судството е на трето место), додека во Штип инспекциските служби со 5,94 (судството е второ со 5,78). Во секоја од петте општини образованието и социјалната заштита се сметаат за области каде што корупцијата е најмалку раширена.

Повторно треба да се издвојат неколку важни аспекти при анализата на овој тип податоци. Прво, податоците не нудат разликување по вид и интензитет на корупција. Второ, треба да се има предвид дека овие перцепции во реална мера не се резултат на директно искуство на граѓаните (на 8 % им било побарано мито во изминатата година), па ниту на нивните познаници (на 20,7 % им било побарано). Може да се прифати аргументот дека комбинираното искуство на граѓаните и на нивните познаници опфаќа реален дел од населението, но треба да се има предвид и дека нивните искуства се најмногу во областа на здравството. Поентата е дека значаен дел од перцепцијата се создава посредно, во голема мера преку медиумите, како и во секојдневна комуникација. Притоа, важен е уште еден момент. Не секоја од овие области е предмет на подеднакво медиумско внимание. На пример, во медиумите многу помалку се зборува за корупција во сферата на социјалната заштита, наспроти сферата на судството. Притоа треба да се има предвид дека и медиумското покривање на судството пред сè се однесува на случаи од висок профил. Многу помало е медиумското покривање на случаи од интерес на обичниот граѓанин. Од друга страна, може да се додаде аргументот дека во медиумите има мал интерес за секојдневната корупција во здравството. Тоа генерално и се вклопува во добиените податоци: најмногу од директното искуство на граѓаните е во здравството, меѓутоа перцептивно, судството се смета за област каде што корупцијата е најмногу раширена.

³⁸ Испитаниците своите одговори ги даваа на скала од 1 до 7, каде 1= воопшто не се согласувам, а 7=целосно се согласувам.

Таб/граф 11. Раширеност на корупцијата по области

	Број	Просек
На скала од 1-7, според вас, колку е во судството раширена корупцијата?	628	5,93
На скала од 1-7, според вас, колку е во инспекциските служби раширена корупцијата?	622	5,63
На скала од 1-7, според вас, колку е во царината раширена корупцијата?	611	5,59
На скала од 1-7, според вас, колку е корупцијата раширена помеѓу надлежните за давање на дозволи?	610	5,48
На скала од 1-7, според вас, колку е во полицијата раширена корупцијата?	632	5,39
На скала од 1-7, според вас, колку е во здравството раширена корупцијата?	638	5,37
На скала од 1-7, според вас, колку е меѓу градоначалниците раширена корупцијата?	610	5,31
На скала од 1-7, според вас, колку е во урбанизмот раширена корупцијата?	611	5,25
На скала од 1-7, според вас, колку е во јавните набавки раширена корупцијата?	608	5,22
На скала од 1-7, според вас, колку е во образованието раширена корупцијата?	629	4,65
На скала од 1-7, според вас, колку е во социјалната заштита раширена корупцијата?	620	4,65

Просек

Генерално, не постојат големи разлики во ставовите на испитаниците од различни општини. Ова е значајно за целиот сет на варијабли. Сепак, можат да се воочат одредени статистички значајни разлики. На пример, една од позначајните се однесува на јавните набавки; во Гостивар 28,7 % од испитаниците ја оцениле оваа област со 7, наспроти 46 % во Битола. И другите 3 општини се околу 40 %. Разликата е статистички значајна ($p < .001$), но силината на врската е генерално слаба (Cramer's

V=.166). Неколку други корелации се воочливи, но во сите случаи поврзаноста е слаба. Заклучокот е дека ставот на граѓаните во петте општини е генерално ист по овие прашања.

4.1.11. Колку мислите дека барањето мито е раширено помеѓу луѓето што имаат некоја моќ/надлежност над граѓанинот?

Во рамки на ова прашање се анализира перцепцијата на граѓаните за општата раширеност на корупцијата помеѓу луѓето кои имаат некаква моќ над граѓанинот. Варијаблата претставува една дополнителна димензија на довербата наспроти стравот и скептичноста на граѓаните кон институционалната моќ. Таб/граф 13 ги претставуваат резултатите кои се, благо речено, песимистички. Огромното мнозинство од околу 3/4 од граѓаните сметаат дека скоро сите или голем дел од тие што имаат некаква моќ, ја користат за коруптивна корист. Само 19,9 % од граѓаните очекуваат тоа да биде случај со мал дел од тие кои имаат моќ и дополнителни 4,4 % тоа го очекуваат од сосема мал дел од луѓето кои имаат моќ.

Тоа што се наметнува како интересно прашање е дали е ова недоверба кон луѓето воопшто, кон луѓето со моќ или кон луѓето со моќ во рамки на институциите. Кога би станувало збор за недоверба кон луѓето воопшто, тогаш би се очекувало од македонскиот граѓанин да даде висока оценка на прашање од типот „Колку сметате дека на луѓето може да им се верува?“. Кога би станувало збор за недоверба кон луѓе со моќ, би се очекувало од граѓаните да покажат висок степен на недоверба кон, на пример, угледен бизнисмен или доктор кој работи во приватно здравство. Тоа се размислувања за понатамошно истражување, но работната хипотеза би била дека тоа не се очекува од мнозинството од граѓаните.

Во таа смисла, дискусијата води во размислување за природата на човечкото однесување во комбинација со институционалната моќ. Притоа, аксиоматски е земено дека во дискусијата за корупцијата, главниот мотив е имотната корист, наспроти други манифестации на моќта.

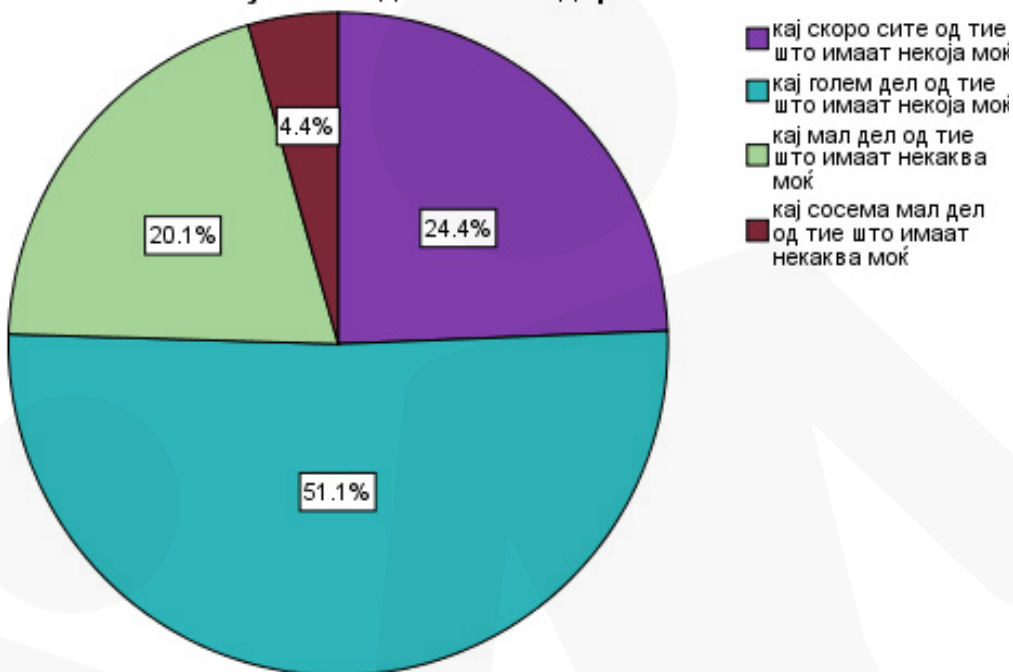
Во суштина, мнозинството граѓани сметаат дека на луѓето не може да им се верува кога ќе им се даде можност одредена моќ да ја искористат за сопствена имотна корист. Помал дел од граѓаните (1/4) покажува поцврста верба во етичкиот интегритет на поединецот. Дополнително може да се постави прашањето дали испитаникот ја пренесува недовербата кон институциите врз луѓето кои работат во нив и така натаму. Овие дискусии можат да бидат предмет на понатамошни емпириски проверки.

По однос на ова прашање, не постојат статистички значајни разлики по ниту еден основ или доколку постојат, поврзаноста е извонредно ниска. Тоа значи дека овој став е монолитен во македонското општество. И мажи и жени; и лицата од село и град; и младите и старите; и граѓаните со повеќе и помалку образование, од разни етнички заедници, покажуваат иста недоверба кон луѓето кои имаат одредена (јавна) моќ над граѓанинот.

Таб/граф 12. Колку мислите дека барањето мито е раширено помеѓу луѓето што имаат некоја моќ/надлежност над граѓанинот?

	Број	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
кај скоро сите од тие што имаат некоја моќ	155	24,1	24,4	24,4
кај голем дел од тие што имаат некоја моќ	325	50,5	51,1	75,5
кај мал дел од тие што имаат некаква моќ	128	19,9	20,1	95,6
кај сосема мал дел од тие што имаат некаква моќ	28	4,4	4,4	100,0
Вкупно	636	98,9	100,0	
Ндс	не знам	6	,9	
	нема одговор	1	,2	
	Вкупно	7	1,1	
Вкупно	643	100,0		

Колку мислите дека барањето мито е раширено помеѓу луѓето што имаат некоја моќ/надлежност над граѓанинот?

4.1.12. Дали знаете каде да пријавите корупција?

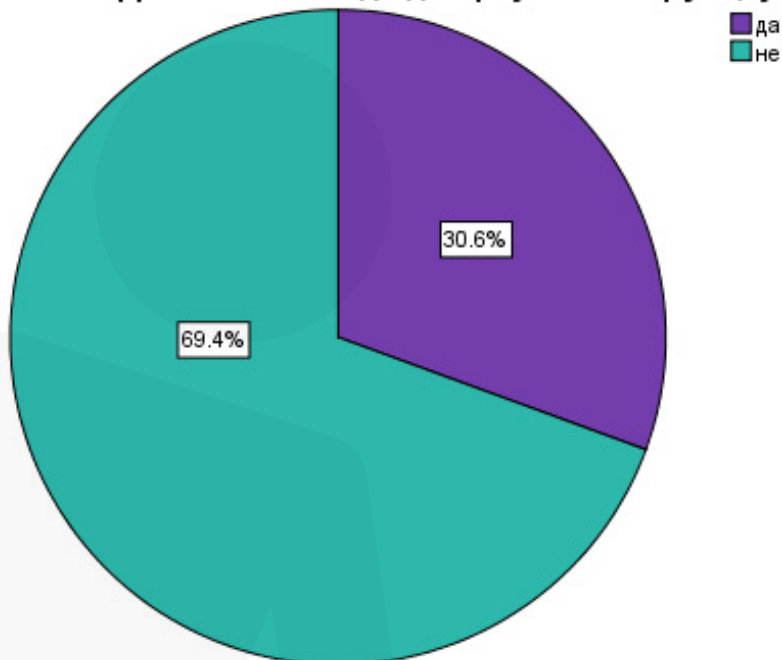
Следната варијабла го враќа фокусот на конкретни, практични прашања поврзани со пријавувањето на корупцијата. Ова прашање веќе беше напоменато во претходната дискусија. Според податоците во Таб/граф 14, 30,6 % од граѓаните одговориле дека знаат каде да пријават корупција, наспроти 69,4 % кои одговориле дека не знаат. Описните одговори дадени од испитаниците кои одговориле дека знаат каде да пријават, покажуваат добра информираност. Поголем дел од нив посочуваат дека постои телефонски број за пријавување и дел од нив го знаат бројот. Сепак, треба да се има предвид дека релативно мал дел од граѓаните, околу 1/3, знаат каде да пријават корупција.

По однос на ова прашање, единствената значајна разлика е таа по основ на нивото на образование; 13,3 % од лицата со основно образование рекле дека знаат каде да пријават, наспроти 33,2 % од лицата со средно образование и 36,5 % од лицата со високо образование. Разликата е статистички значајна ($p < .001$), но врската е генерално слаба (Cramer's $V = .177$) накај умерена.

Таб/граф 13. Дали знаете каде да пријавите корупција?

	Број	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
да	196	30,5	30,6	30,6
не	445	69,2	69,4	100,0
Вкупно	641	99,7	100,0	
Ндс нема одговор	2	,3		
Вкупно	643	100,0		

Дали знаете каде да пријавите корупција?

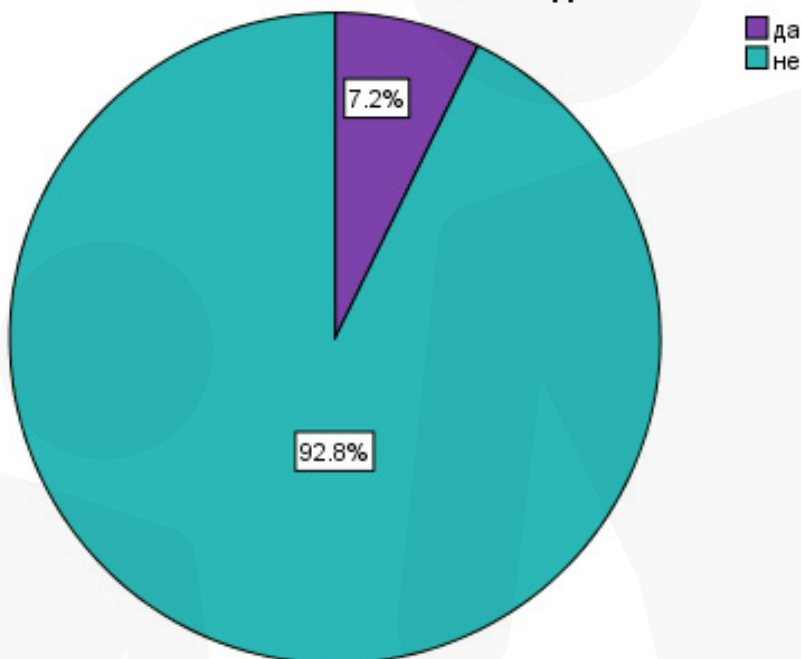
4.1.13. Дали имате некој познат кој пријавил корупција изминатата година?

Таб/граф 15. ги претставуваат податоците за познаник кој пријавил корупција во изминатата година. Вкупно 7,2 % од граѓаните рекле дека имаат познаник кој пријавил. Не постои никаква разлика во договорите по основите на проверка. Треба да се има предвид можната маргина на примерочна грешка, како и фактот дека е можна и одредена примерочна грешка поради пристрасност на испитаниците да го дадат посакуваниот одговор. Меѓутоа може и друг фактор на примерочна грешка - испитаниците да не кажат „да“ од страв да не му наштетат на познаник кој пријавил. Во секој случај, процентот од 7,2 % испитаници кои одговориле потврдно не може да се смета за премногу низок. Тој е индикатор дека пријавување на корупција се случува, односно, дека има граѓани кои пријавуваат корупција.

Таб/граф 14. Дали имате некој познат кој пријавил корупција во изминатата година?

	Број	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
да	43	6,7	7,2	7,2
не	551	85,7	92,8	100,0
Вкупно	594	92,4	100,0	
Ндс	не знам	7	1,1	
	без одговор	42	6,5	
	Вкупно	49	7,6	
Вкупно	643	100,0		

Дали имате некој познат кој пријавил корупција во изминатата 1 година?

4.1.14. Кој може да придонесе во борбата против корупцијата?

Во следниот чекор од истражувањето се преиспитува мислењето на граѓаните за факторите во општеството кои можат да придонесат во борбата против корупцијата. Варијаблите се зададени како посебни прашања кои бараат оценка на скала од 1 до 7³⁹. Таб/граф 16 ги претставуваат резултатите во форма на просечни оценки за сите 5 општини заедно. Според граѓаните, во борбата против корупцијата најмногу можат да придонесат медиумите (4,69), следени од ДКСК (4,49) и полицијата (4,38). Последно-рангиран е приватниот сектор (3,45).

На општинско ниво постојат разлики во рангирањата. Така во општина Гостивар прворангирани се ГО (3,95), следени од медиумите (3,83) и самите граѓани (3,79).

Во Битола прворангирани се медиумите (4,92), по кои следат обвинителството (4,62) и судството (4,55).

Во Кавадарци прворангирана е ДКСК (5,12), следена од медиумите (5,02) и обвинителството (4,74).

Во Куманово прворангирани се медиумите (4,73), следени од ДКСК (4,56) и обвинителството (4,37).

Во Штип прворангирани се медиумите (4,96), следени од полицијата (4,58) и ДКСК (4,44).

Во секоја од петте општини приватниот сектор е рангиран последен. Очигледно е дека во сите општини медиумите се или прво или второрангирани.

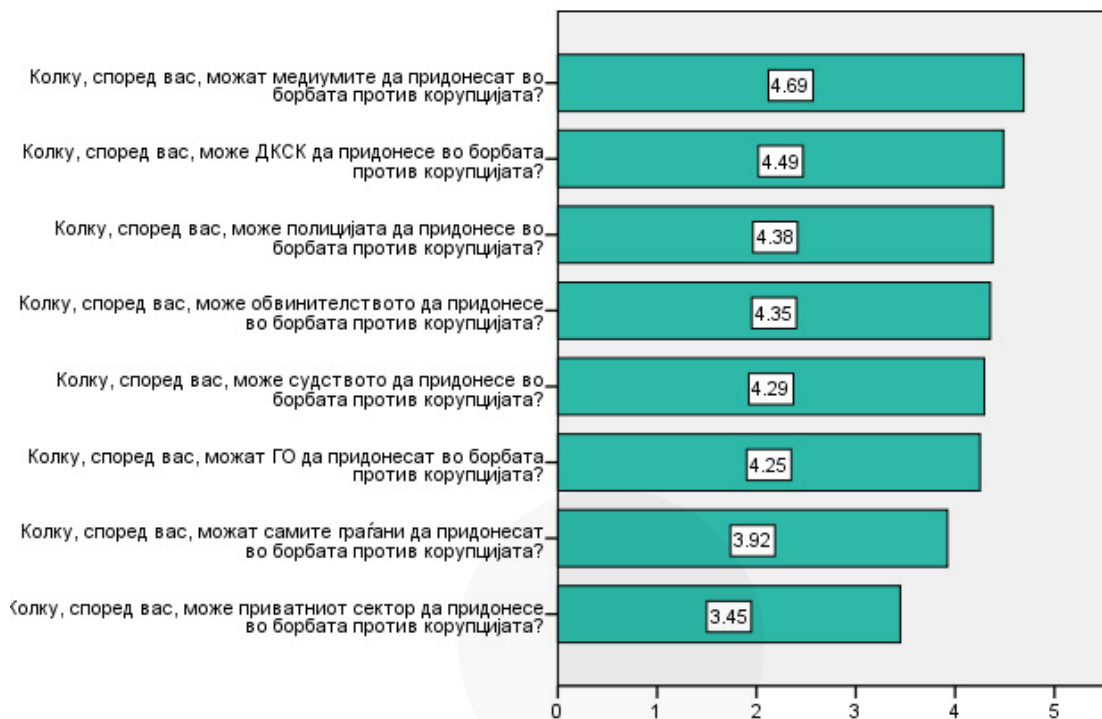
Важно е да се забележи дека оценките се концентрирани кон средината на скалата, од 3,45 (приватен сектор) до 4,69 (медиумите). Само во општина Кавадарци прво и второрангираниот ја надминуваат просечната оценка од 5. Во сите други општини прворангираниот фактор е под 5. Во општина Гостивар прворангираниот фактор е под 4. За споредба, одговорите на прашањата за раширеноста на корупцијата и причините кои ја предизвикуваат беа редовно во крајниот десен агол од скалата. Ова е индикатор за вербата, односно недостатокот од верба кај граѓаните дека овие фактори можат ефективно да ѝ се спротивстават на корупцијата.

Таб/граф 15. Кој може да придонесе во борбата против корупцијата?

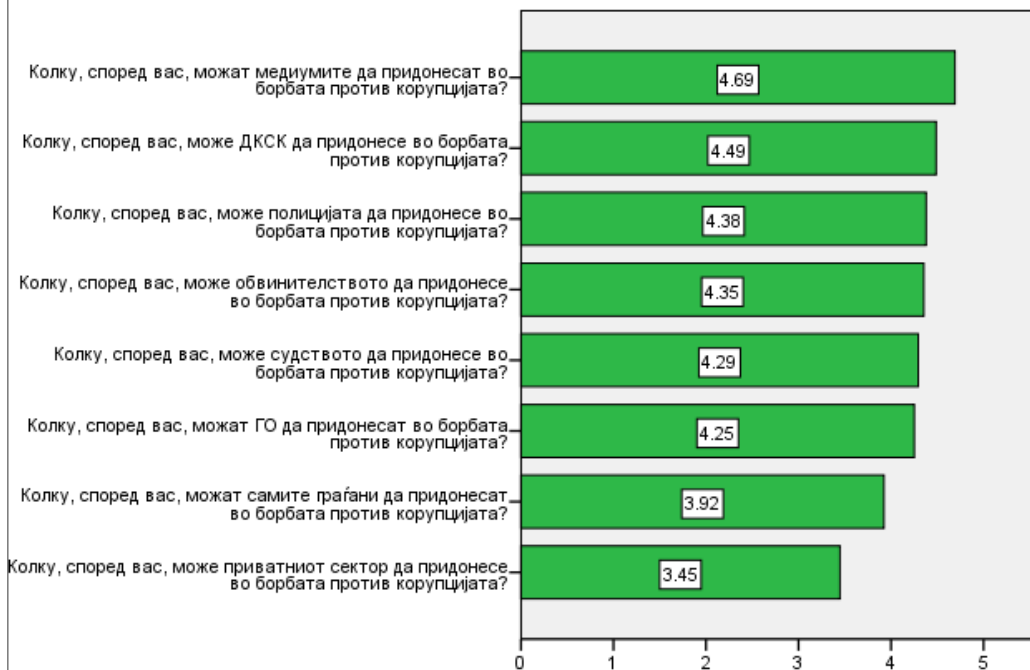
	Број	Просек
Колку, според вас, можат медиумите да придонесат во борбата против корупцијата?	637	4,69
Колку, според вас, може ДКСК да придонесе во борбата против корупцијата?	631	4,49
Колку, според вас, може полицијата да придонесе во борбата против корупцијата?	636	4,38
Колку, според вас, може обвинителството да придонесе во борбата против корупцијата?	632	4,35
Колку, според вас, може судството да придонесе во борбата против корупцијата?	635	4,29
Колку, според вас, можат ГО да придонесат во борбата против корупцијата?	638	4,25
Колку, според вас, можат самите граѓани да придонесат во борбата против корупцијата?	636	3,92
Колку, според вас, може приватниот сектор да придонесе во борбата против корупцијата?	631	3,45

³⁹ Испитаниците одговорите ги даваа на скала од 1 до 7, каде 1 = сосема малку, 7 = многу.

Просек

Просек

5. Заклучок

Резултатите од истражувањето на ризиците од корупција на локално ниво покажуваат дека постои превалентен став во поглед на распространетоста на корупцијата и нејзиното зголемување низ годините. Притоа, истражувањето ги навестува последиците од повеќедецениското влијание на корупцијата, во поглед на недовербата во институциите, што е клучен двигател на маѓепсаниот круг на корупцијата.

Желбата за материјална корист е главниот мотив за коруптивно однесување, според мислењето на учесниците во анкетата и интервјуата. Очигледно е дека нејасните закони, слабите институции и долгите постапки се сродни фактори. Тие се различни димензии на вкупната правно-институционална структура во општеството. Македонците се поподготвени во споредба со другите етнички заедници да ја критикуваат оваа структура.

Причините за непријавување на корупцијата се врзуваат пред сè за недовербата во функционалноста и посветеноста на институциите, односно со тоа што граѓанинот не им верува на институциите, не може многу да му верува и на механизмот за анонимно пријавување. И покрај тоа што не мал дел од испитаниците имале директни искуства со корупција (лични или на блиски луѓе), овој процент е нешто повисок кај граѓаните Албанци.

Најголемиот дел од испитаниците рекле дека мито најчесто се бара во рамки на институциите од областа на здравството, полицијата и судството. Станува збор за области кои беа издвоени и од учесниците во интервјуата како најмногу подложни на корупција. Освен зачестеноста на контактите со одредени институции (полиција) која би создала потенцијал за коруптивни дејства, природата на првоиздвоената сфера (здравство) каде со коруптивното дејство се обезбедуваат основни витални потреби на граѓаните. Фреквенцијата на контактите и значењето на обезбедената корист со коруптивното дејство се идентификуваат како значајни фактори при потенцијалот за коруптивни дејства.

Конечно, недовербата кон институциите на системот е значаен фактор за перпетуирање на корупцијата. Ова се потврдува и со идентификувањето на медиумите и граѓанските организации (вторите идентификувани од учесниците во интервјуата) како значајни фактори во борбата со корупцијата, со ниска свест за потенцијалот на граѓаните (во своето дејствување како дел од системот) како активни агенти во оваа борба.

Библиографија

Државна комисија за спречување корупција (ДКСК), Антикорупциски мерки и етика во државната служба, 2016.

Државна комисија за спречување корупција (ДКСК), Државна програма за превенција и репресија на корупцијата и превенција и намалување на појавата на судир на интереси со Акционен план 2016 - 2019, 2015.

Државна комисија за спречување корупција (ДКСК), Методологија за проценка на ризиците од корупција за потребите на стратешкото планирање на борбата против корупцијата и судирот на интереси во Република Северна Македонија, 2019.

Државна комисија за спречување корупција (ДКСК), Прирачник за интегритет и судир на интереси, 2013.

Државна комисија за спречување корупција (ДКСК), Мисија на ОБСЕ во Скопје, Промовирање на соработката преку добро владеење во спроведувањето на антикорупциската политика, 2014.

Закон за заштита на укажувачи, Службен весник на РСМ бр. 196/15, 2015.

Закон за јавни набавки, Службен весник на РСМ бр. 24/19, 2019.

Закон за слободен пристап до информациите од јавен карактер, Службен весник на РСМ бр.101/19, 2019.

Закон за спречување на корупцијата и судирот на интереси, Службен весник на РСМ бр. 12/19, 2019.

Институт за демократија Социетас Цивилис - Скопје (ИДСЦС), Дали антикорупцискиот модел носи резултати во Македонија? - Клучни фактори кои го прават еден модел успешен, 2013.

Институт за демократија Социетас Цивилис - Скопје (ИДСЦС), Судир на интереси и корупција на локално ниво - збирка на истражувачки и мониторинг студии, 2015.

Институт за европска политика - Скопје, Извештај во сенка за Поглавје 23, за периодот јуни 2018 - март 2019 година, 2019.

Институт за стратешки истражувања и едукација - ИСИЕ, Прирачник за примена на Законот за заштита на укажувачите во високото образование во Република Македонија, 2018.

Канцеларија на Обединетите Нации за дрога и криминал (UNODC) - Оддел статистика и истражувања (SASS), Бизнис, корупција и криминал во Република Македонија: Влијанието на поткупот и другите форми на криминал врз приватните фирми, 2013.

Канцеларија на Обединетите Нации за дрога и криминал (UNODC) - Оддел статистика и истражувања (SASS), Државен завод за статистика на РСМ (ДЗС), Корупцијата во Поранешна Југословенска Република Македонија: Подмитувањето искушено од населението, 2011.

Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“, Судската ефикасност во справувањето со корупцијата, 2012.

Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС), Извештај за проценка на корупцијата во Македонија, 2018.

Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС), Транспаретност Македонија (ТМ), Откривање и санкционирање на случаите на судир на интереси и неспојливост на функција, заради спречување на ризиците од корупција, 2016.

НВО Инфоцентар, Истражување: Антикорупциски политики и практики на општините, 2020.

Ристе Здравков, Јавната свест во борбата против корупцијата, 2015.

Транспаренси Интернешнл - Македонија, Секретаријат на Транспаренси Интернешнл - Берлин, Национален систем за интегритет - оценка за Македонија, 2016.

Транспаретност Македонија, Анализа на работата на ДКСК од 2017 година: Препораки за работата на новата ДКСК, 2018.

Транспаретност Македонија, Одговорно полициско работење: Ризиците од корупција во Министерството за внатрешни работи, 2019.

Фондација Метаморфозис, Проценка на напредокот на Република Македонија во исполнувањето на политичките критериуми неопходни за членство во ЕУ. Трет дел: Антикорупцијата и компромисите - невозможна мисија, 2018.

Центар за граѓански комуникации, Индекс на активна транспарентност, 2020.

Центар за граѓански комуникации, Отсуството на надзор како генератор на корупцијата во државните претпријатија, 2019.

Центар за истражување и креирање политики (ЦИКП), Резултати од мониторинг на скриената економија во Северна Македонија во 2018 година со акцент на корупцијата, 2019.

ЦИВИЛ - Центар за слобода, Антикорупција - Избор текстови објавени во www.civilmedia.mk во 2017 и 2018 година, 2018.

Group of States Against Corruption (GRECO), Preventing Corruption and Promoting Integrity in Central Governments (top executive functions) and Law Enforcement Agencies, 2019.

POINTPULSE - Western Balkans Pulse for Police Integrity and Trust, The Citizens' Opinion of the Police Force: The Results of a Public Opinion Survey Conducted in Macedonia, 2016.

Transparency International, Corruption Perceptions Index 2017, 2018.

Transparency International, Corruption Perceptions Index 2018, 2019.

Transparency International, Corruption Perceptions Index 2019, 2020.

Анекс 1. Листа на соговорници

	Институција	Име и презиме	Датум на интервју
1.	Општина Гостивар	Дашмир Османи	3.9.2020
2.	ЕСА	Музафер Таири	4.9.2020
3.	Вардар Долomit	Ремзи Абдулаи	4.9.2020
4.	Центар за женски права „Етика“	Себајете Зенку	17.9.2020
5.	ХДЗР Месечина	Иса Емини	4.9.2020
6.	Касеифицио Цесарина	Нагиб Фејзи	15.9.2020
7.	Општина Битола	Дејан Додовски	18.9.2020
8.	Здружение на граѓани „Центар за Европски Развој и Интеграција“ ЦЕРИ	Диоген Хаџи-Коста Милевски	2.9.2020
9.	Здружение за еднакви можности „СЕМПЕР“	Џала Бојковска	16.9.2020
10.	Дикис - ИД ДООЕЛ	Александар Марковски	18.9.2020
11.	Винарија Чифлик	Филип Стојчевски	18.9.2020
12.	Општина Кавадарци	Сашко Мошев	18.9.2020
13.	Еколошко друштво „Еко Живот“	Роберто Паризов	18.9.2020
14.	Здружение на граѓани „Иднината е сега“	Димитрија Ангелков	18.9.2020
15.	Совет за превентива против малолетничка деликвенција - СППМД	Петре Мркев	17.9.2020
16.	Градба Промет	Тодоров Драган	16.9.2020

17.	Општина Штип	Марија Џонова Попова	18.9.2020
18.	Фондација за развој на локалната заедница	Боби Шарковски	4.9.2020
19.	Здружение за правата на Ромите	Шенај Османов	4.9.2020
20.	Здружение на граѓани „Гласен Текстилец“	Кристина Ампева	17.9.2020
21.	Лајон Инс Штип	Стевче Митев	16.9.2020
22.	Универзитетски професор на Еуро Колеџ Куманово и истражувач	Марјан Младеновски	17.9.2020
23.	Здружение на граѓани „Флоренс Најтингел“	Адвие Љатифи	17.9.2020
24.	Здружение „Инклузива“	Благица Димитровска	17.9.2020
25.	Гриц-Промет	Есад Заими	18.9.2020
26.	Ардибос	Зејно Дестани	18.9.2020

Анекс 2. Прашалник за истражување корупција на локално ниво

ПРАШАЛНИК: КОРУПЦИЈА

Дата:		Анкетар:	Тел. (на кој се врти)
1	Име и презиме на испитаникот		
2	Пол	1 – женски 2 – машки	
3	Возраст		
4	Населено место		
5	Општина		
6	Етничка припадност Белешка: не се читаат 88 и 99. (важи за сите прашања понатаму)	1 – македонска 2 – албанска 3 – турска 4 – ромска 5 – друга 88 – не знам; 99 – нема одговор	
7	Образование	1 – помалку од 4. одд. 2 – завршено 4. одд. 3 – завршено 9. одд. 4 – завршено средно 5 – завршен факултет 6 – студира во моментот 88 – не знам; 99 – нема одговор	
8	Дали мислите дека корупцијата е зголемена или намалена во споредба со периодот пред 10 години?	1 - зголемена → 9 2 - намалена → 10 88 – не знам; 99 – нема одговор	
9	Колку е зголемена? (на скала од 1 до 7), 1=многу малку, 7=многу	1 2 3 4 5 6 7	
10	Колку е намалена? (на скала од 1 до 7), 1=многу малку, 7=многу	1 2 3 4 5 6 7	

11	Според вас, кои од следниве фактори се причина за корупција? (на скала од 1 до 7), 1=многу малку, 7=многу		
11a	сиромаштијата	1 2 3 4 5 6 7	
11b	нејасните закони	1 2 3 4 5 6 7	

11в	слабите институции	1 2 3 4 5 6 7
11г	долги постапки	1 2 3 4 5 6 7
11д	слабото судство	1 2 3 4 5 6 7
11ф	моралната криза	1 2 3 4 5 6 7
11е	ниското образование	1 2 3 4 5 6 7
11ж	желбата за брзо богатење на тие на власт	1 2 3 4 5 6 7
11з	сфаќањето дека корупцијата е нормална работа	1 2 3 4 5 6 7
11с	стравот на граѓанинот од институциите	1 2 3 4 5 6 7
11и	ниските приходи на јавните службеници	1 2 3 4 5 6 7
12	Дали имате дополнителен коментар во врска со овие прашања? Нешто што сакате да додадете?	

13	Колку се согласувате со следниве изјави? на скала од 1 до 7), 1=многу малку, 7=многу, Корупцијата не се пријавува затоа што граѓаните:	
13а	немаат доверба во институциите	1 2 3 4 5 6 7
13б	не знаат како да пријават	1 2 3 4 5 6 7
13в	не веруваат дека некој ќе постапи по нивната пријава	1 2 3 4 5 6 7
13г	се плашат од одмазда	1 2 3 4 5 6 7
13д	сите страни имаат кар	1 2 3 4 5 6 7
13ф	Дали имате дополнителен коментар во врска со овие прашања? Нешто што сакате да додадете?	

14	Дали на некој ваш познат му било побарано мито во изминатата една година за да заврши работа во некоја институција?	1 - да →15 2 - не →18 88 – не знам; 99 – нема одговор
15	Дали тој познат дал мито?	1 - да 2 - не 88 – не знам; 99 – нема одговор
16	Од која институција му е побарано мито?	
17	Во врска со каква работа? (пр. документ, дозвола за нешто, не се даваат сугестии)	

26	Дали имате некој познат кој пријавил корупција во изминатата една година?	1 - да 2 - не
27	Кој од следните може да придонесе во борбата против корупцијата, и колку (на скала од 1 до 7, 1 = сосема малку, 7 - многу)	
а	медиумите	1 2 3 4 5 6 7
б	граѓанските организации	1 2 3 4 5 6 7
в	полицијата	1 2 3 4 5 6 7
г	обвинителството	1 2 3 4 5 6 7
д	судството	1 2 3 4 5 6 7
ѓ	Државна комисија за спречување на корупција	1 2 3 4 5 6 7
е	приватниот сектор	1 2 3 4 5 6 7
ж	самите граѓани	1 2 3 4 5 6 7
	Што работите во периодов?	1 - вработен со полно работно време 2 - работам повремено 2 - не работам ништо 3 - пензионер 4 - студент 5 - домаќин/ка 6 - друго: _____
	Колкав ви е отприлика месечниот приход?	
	Ваш мобилен број (само за контрола на квалитетот) Објаснуваме дека можеби некој ќе му се јави да провери дали е направена анкетата.	

Анекс 3: Табелите и графиконите од истражувањето со граѓаните се достапни во електронска верзија на извештајот, на www.adimacedonia.org

